

Vergaderjaar 2019–2020

27 625

Waterbeleid

Nr. 503

BRIEF VAN DE MINISTER VAN INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 15 juni 2020

In aanloop naar het Algemeen Overleg Water van 22 juni 2020 informeer ik u over de invulling van een aantal moties en toezeggingen. Daarnaast geef ik u de stand van zaken van de volgende onderwerpen:

1. Waterveiligheid en Integraal Riviermanagement
2. Droogte en klimaatadaptatie
3. Drinkwater en waterkwaliteit
4. Noordzee, Wadden en grote wateren
5. Cybersecurity
6. Internationaal

In vergelijking met veel andere sectoren zijn de gevolgen van de coronacrisis voor de watersector tot dusverre beperkt gebleven. Na het uitbreken van de epidemie in Nederland zijn door de partijen in de watersector de continuïteitsplannen in werking gezet en protocollen vastgesteld, zodat het niveau van de dienstverlening gegarandeerd kon blijven. In de afgelopen periode is door de partijen met inachtneming van de RIVM-richtlijnen zoveel als mogelijk en nodig ook doorgewerkt aan de infrastructuur. Hierdoor zijn de effecten van het nieuwe coronavirus op het hoofdwatersysteem, de drinkwaterlevering, het communale riool en afvalwaterzuivering tot op heden beperkt gebleven. Juist nu is het belangrijk dat de bouw kan doorgaan en dat we met elkaar kijken waar mogelijkheden zijn om opdrachten naar voren te halen, zodat de werkgelegenheid in de sector niet in gevaar komt.

1. Waterveiligheid en Integraal Riviermanagement

Werken aan de bescherming tegen overstroming is een doorlopend proces dat, gezien de ligging van ons land, cruciaal is en zal blijven, zeker ook gezien de effecten van klimaatverandering zoals zeespiegelstijging. Met het Deltaprogramma doen de gezamenlijke overheden alles wat nodig is om de veranderende omstandigheden voor te blijven. Zo blijft

Nederland een land met een adequate bescherming tegen overstromingen.

Het systeem van beoordelen van primaire keringen en het vervolgens versterken van keringen die niet voldoen aan de nieuwe normen binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma vormt de basis om Nederland veilig te houden. Afgesproken is dat in 2050 alle primaire keringen voldoen aan de nieuwe waterveiligheidsnormen.

De waterkeringbeheerders (waterschappen en Rijkswaterstaat) zijn in 2017 gestart met het beoordelen van de primaire keringen op basis van de waterveiligheidsnormen. De uitvoering van de beoordelingen is in volle gang, daarmee komt er een beter zicht op de omvang van de veiligheidsopgave tot 2050. Eind 2023 wordt uw Kamer geïnformeerd over de uitkomsten van de beoordeling van de primaire keringen. Op basis van de resultaten van de beoordelingsronde worden de benodigde versterkingsmaatregelen geprogrammeerd in het Hoogwaterbeschermingsprogramma.

Hoogwaterbeschermingsprogramma

Het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) is een voortrollend programma als onderdeel van het Deltaprogramma, wat betekent dat elk jaar nieuwe projecten geprogrammeerd worden. Het doel van het HWBP is om in 2050 alle primaire keringen, waaronder dijken, dammen en duinen, versterkt te hebben, zodat deze voldoen aan de wettelijke norm. Hiertoe werken waterschappen en Rijkswaterstaat samen in een uitvoeringsalliantie.

Om alle primaire keringen in 2050 aan de norm te laten voldoen, moet naar de huidige inzichten tussen nu en 2050 gemiddeld per jaar circa 50 km aan dijkversterking worden opgeleverd. Dat is een opgave die de nodige inzet zal vragen van de waterkeringbeheerders. Voor de periode 2020–2024 wordt dit tempo nog niet gehaald. Dit komt omdat het programma in opbouw is en de verkenningsfase en planvormingsfase voor sommige projecten langer duurt dan voorzien. Deels omdat de projecten complexer zijn dan gedacht en deels omdat verschillende projecten zijn samengevoegd tot één groter project met een langere doorlooptijd. Volgens de huidige inzichten heeft dit geen gevolgen voor het programmadoel, ook aangezien de projecten met de grootste afwijking ten opzichte van de waterveiligheidsnorm als eerste worden aangepakt. Hierdoor staan de meest complexe en daardoor ook meest kostbare projecten eerst op de programmering, terwijl de verwachting is dat in latere jaren de meer voorspelbare en minder kostbare projecten in realisatie komen.

Het Rijk en de gezamenlijke waterschappen financieren het HWBP beide voor 50%. Waterschappen die een HWBP-project uitvoeren krijgen een financiële bijdrage van 90% van de geraamde projectkosten (vooralculatie) op basis van een subsidieregeling: de Regeling subsidies Hoogwaterbescherming. De overige 10% van de kosten betaalt het betreffende waterschap zelf. Volgens de subsidieregeling en conform Art. 4.24 Awb moet de subsidieregeling elke vijf jaar geëvalueerd worden. Uw Kamer heeft de evaluatie van de subsidieregeling ontvangen per brief van 30 maart 2020.¹ Hieruit blijkt dat de subsidieregeling bijdraagt aan het laten voldoen van de keringen aan de norm en daardoor doeltreffend is. Wel zijn er verbeteringen mogelijk en nodig om de werking van de subsidieregeling te optimaliseren. In samenwerking tussen Rijk en waterschappen wordt, aan de hand van de aanbevelingen en conclusies

¹ Kamerstuk 32 698, nr. 50

vanuit de evaluatie, de komende tijd gewerkt aan het verder vergroten van de doelmatigheid binnen het HWBP

De voorloper van het HWBP is het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2).² Dit programma van in totaal 87 projecten loopt ten einde. Er lopen nog vier projecten. Het laatste project is eind 2018 in uitvoering gegaan. Dit betreft de versterking Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam. Hiervoor liep een beroepsprocedure bij de Raad van State (RvS). Als bijlage 1 bij deze brief ontvangt u een afschrift van antwoord op het appel van de Stichting Zuiderzeedijken en andere partijen om de uitspraak van de Raad van State af te wachten alvorens met de werkzaamheden te beginnen, zoals u op 24 april jl. aan mij gevraagd heeft.³ Op 22 april jl. heeft de RvS uitspraak gedaan, waarbij alle beroepen ongegrond zijn verklaard. Dit betekent dat het Projectplan Waterwet volledig onherroepelijk is en er verder gegaan kan worden met de werkzaamheden aan de dijk. De lange looptijd van de RvS-procedure heeft gevolgen voor het project in tijd en geld. Deze worden momenteel door het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) in beeld gebracht. Duidelijkheid hierover zal eind 2020 worden verkregen. Dan wordt duidelijk wanneer het project kan worden afgerond. De effecten van de uitspraak zullen om deze reden nog niet verwerkt zijn in de volgende voortgangsrapportage over de eerste helft van 2020. Ik zal u zo snel mogelijk in een van de daaropvolgende voortgangsrapportages informeren. Op dit moment is in ieder geval duidelijk dat er meer dan één bouwseizoen verloren is gegaan, waardoor het moment van oplevering later zal plaatsvinden. Dit heeft gevolgen voor de oplevering van het programma HWBP-2 als geheel, aangezien het project Markermeerdijken het laatste HWBP-2 project is.

Integraal Riviermanagement

Integrale maatregelen in het rivierengebied via het programma Integraal Riviermanagement (IRM) dragen bij aan het aan de norm laten voldoen van de primaire keringen. Met het programma IRM heb ik de ambitie om ons rivierengebied voor te bereiden op de toekomst. Samen met regionale (water)partners gaan we werken aan een vitaal, veilig en aantrekkelijk Maas- en Rijngebied. De insteek is om de rivier als één systeem te zien en om de opgaven integraal te benaderen. Het gaat hierbij om Rijks- en regionale opgaven voor waterveiligheid, bevaarbaarheid, waterkwaliteit en natuur, waterbeschikbaarheid, ruimtelijke en economische ontwikkeling. Ook is er een opgave voor ruimtelijke adaptatie.

Door klimaatontwikkeling (hogere afvoeren en langere droge perioden) en ongelijkmatige grootschalige bodemveranderingen, zoals erosie van het zomerbed, worden sommige opgaven groter en komen er nieuwe opgaven bij. De inrichting van het systeem, door onder andere het inzetten van rivierverruiming, biedt mogelijkheden om verschillende opgaven voor het riviersysteem te verbinden.

Om de opgaven voor de bovengenoemde functies in samenhang te kunnen aanpakken worden diverse producten in samenhang ontwikkeld:

- een perspectief op de rivieren. Er wordt bekeken welke ontwikkelingen we verwachten en welke opgaven er dan ontstaan,
- nieuw beleid voor de rivieren voor;

² Het HWBP is in feite het Derde Hoogwaterbeschermingsprogramma. Vanwege het doorlopende karakter van het HWBP is er bij de start van het HWBP voor gekozen de nummering in het vervolg weg te laten. U ontvangt elke half jaar een voortgangsrapportage. De laatste (VGR 17) is op 2 april 2020 aan uw Kamer verzonden (Kamerstuk 32 698, nr. 51)

³ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

- het behouden en uitbreiden van afvoercapaciteit;
- de bodemligging, waarbij de vraag is hoe we omgaan met de erosie van het zomerbed en de sedimentbalans,
- een werkwijze waarmee de opgaven voor het rivierengebied geïdentificeerd en afgewogen kunnen worden,
- voorstellen voor maatregelpakketten waarmee de opgaven gerealiseerd kunnen worden,
- voorstellen voor financieringsarrangementen en dekking, en
- een advies voor de organisatie voor de uitvoeringsfase.

Ik stuur aan op het maken van een Programma onder de Omgevingswet. In het kader van de beperkingen die corona met zich meebrengt, is inmiddels een nieuwe (digitale) aanpak uitgedacht die de opgelopen vertraging tot een minimum zal beperken. Het Programma onder Omgevingswet zal naar verwachting medio 2022 vastgesteld worden.

In lopende projecten wordt overigens al zoveel mogelijk integraal gewerkt en zo geanticipeerd op de komst van het IRM. Ook start ik met diverse IRM-pilotprojecten zoals de dijkverlegging Paddenpol als onderdeel van de HWBP-dijkversterking Zwolle-Olst en de MIRT-onderzoeken Havikervwaard en Werkendam. Ook langs de Maas dienen zich kansen aan voor IRM-pilots. Deze worden momenteel nader bekeken en hierover zal op een later tijdstip besluitvorming plaatsvinden.

Om zowel invulling te geven aan de Motie van het lid Schonis als aan mijn eigen ambities voor de spoedige ontwikkeling van het programma IRM heb ik bij Voorjaarsnota 2020 een deel van de IRM-middelen op het Deltafonds naar voren gehaald.^{4 5} Als gevolg van deze kasschuif kan ik al in 2020 starten met de hierboven genoemde pilotprojecten, parallel aan de ontwikkeling van het programma IRM.

Rapportage zorgplicht primaire waterkeringen

Zoals gemeld in de brief d.d. 20 januari 2020 stelt de Inspectie voor Transport en Leefomgeving (ILT) vast dat het merendeel van de waterschappen en regio's van Rijkswaterstaat de (werk)processen, organisatie en uitvoering van de zorgplicht heeft geborgd.⁶ Bij vijf waterschappen en drie regio's van Rijkswaterstaat waren op dat moment nog noodzakelijke verbeteringen nodig voor een volledige borging.

In 2019 en het eerste kwartaal van 2020 heeft de ILT bij deze vijf waterschappen en drie regio's van Rijkswaterstaat een herinspectie uitgevoerd. Op één waterschap na zijn bij deze waterschappen en regio's van Rijkswaterstaat de noodzakelijke verbeteringen van de zorgplicht inmiddels geborgd. In 2020 voldoet naar verwachting ook het laatste waterschap.

Besluit over tijdstip vervallen status rivierbed achter primaire keringen Limburg

In de tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan van december 2014 stond dat voor de Limburgse Maasvallei nu nog de benadering geldt dat alle dijken bij de maatgevende afvoer overstroombaar moeten zijn. Die benadering zal bij het toegroeien naar de nieuwe normering komen te vervallen, onder voorwaarde dat compenserende maatregelen worden uitgevoerd. In de brief die uw Kamer heeft ontvangen voor het Wetge-

⁴ Kamerstuk 35 140, nr. 9

⁵ Kamerstuk 35 450, nr. 1

⁶ Kamerstuk 31 710, nr. 75

vingsoverleg Water van 27 november 2017 (Kamerstuk 34 775 J, nr. 17) zijn de compenserende maatregelen geconcretiseerd.⁷ Een aantal compenserende maatregelen is ondertussen in verkenning. Daarom werk ik nu ook nader uit hoe en wanneer de overstroombaarheidseis kan vervallen en de status rivierbed in het binnendijkse gebied. Ik hecht aan een zorgvuldige besluitvorming over dit onderwerp, mede vanwege de mogelijke effecten van maatregelen op het hele Maassysteem inclusief het benedenstroomse deel van de Maas. Daarom vindt op korte termijn een bestuurlijk overleg plaats met betrokken partijen zodat ik daarna uitsluitsel kan geven.

Kennisprogramma Zeespiegelstijging

Naar aanleiding van het ordedebat op 29 januari 2020 (Handelingen II 2019/20, nr. 46, item 25) ontving ik het verzoek van het lid Bromet om een reactie op de brief van de heer Bregman aan alle Nederlanders met de titel «het Water komt». In het debat werd gerefereerd aan de conclusie van de heer Bregman dat de waterwerken die wij hebben gebouwd en waar we trots op kunnen zijn, altijd pas tot stand gekomen zijn nadat er een ramp gebeurd was, en dit dan in relatie tot de dreiging die uitgaat van zeespiegelstijging die ons noopt om verder vooruit te kijken. De heer Bregman vraagt ook aandacht voor extreme scenario's.

Het is evident dat waterveiligheid voor Nederland gezien de ligging en de (economische) belangen van zeer groot belang is. Bij de totstandkoming en uitvoering van waterveiligheidsbeleid wordt daarom rekening gehouden met de meest recente wetenschappelijke inzichten. Wanneer de zeespiegel stijgt is er werk aan de winkel om de kwetsbaarheid van Nederland niet onacceptabel te laten toenemen. Dat vraagt de nodige tijd. De constatering dat het van belang is om structureel en ver vooruit te kijken in verband met de verwachte zeespiegelstijging deel ik dan ook.

De afgelopen jaren is duidelijk geworden dat de zeespiegelstijging de tweede helft van deze eeuw mogelijk gaat versnellen. Dat is voor mij aanleiding geweest om, samen met de Deltacommissaris, het Kennisprogramma Zeespiegelstijging te starten. Tijdens het WGO van 11 november 2019 (Kamerstukken 35 300 XII en 35 300 J, nr. 83) heb ik hier met uw Kamer over gesproken, en ik heb u hierover ook nader geïnformeerd, onder andere in mijn brief van 6 november 2019.⁸ Het programma is erop gericht om de mechanismen die de zeespiegelstijging versnellen beter te doorgronden, de houdbaarheid van de huidige strategieën in beeld te brengen en de opties voor de lange termijn, tot aan 5 meter zeespiegelstijging, te onderzoeken. Daarbij wordt steeds rekening gehouden met de actuele scenario's van het IPCC. Zo zullen de inzichten van het zesde IPCC assessment rapport dat verschijnt in 2022 worden meegenomen, net als de nieuwe klimaatscenario's voor Nederland die het KNMI in 2023 zal uitbrengen.

In september 2019 heb ik het Expertisenetwerk Waterveiligheid (ENW) gevraagd zich uit te spreken over de houdbaarheid van de huidige waterveiligheidsstrategie, zoals verwoord in het Nationaal Waterplan. Eind november ontving ik het advies. De belangrijkste bevindingen zijn dat de huidige waterveiligheidsstrategieën houdbaar zijn voor een zeespiegelstijging tot één meter, en waarschijnlijk (expert judgement) ook technisch houdbaar en realiseerbaar voor twee meter zeespiegelstijging. In dat geval zal er echter sprake zijn van grote effecten op ruimtelijk, economisch en ecologisch gebied. Meer zeespiegelstijging op de langere

⁷ Kamerstuk 27 625, nr. 409

⁸ Kamerstuk 27 625, nr. 487

termijn vraagt om andere strategieën en grotere investeringen om de hoogwaterbescherming blijvend te borgen en de effecten van versnelde zeespiegelstijging te kunnen blijven mitigeren. Het ENW geeft aan dat Nederland in 2050 gesteld moet staan voor een (versnelde) zeespiegelstijging die mogelijk in de verdere toekomst plaats zal vinden. Enerzijds omdat vanaf dat moment versnelling van zeespiegelstijging op kan treden en anderzijds ook gezien de belangen en de doorlooptijd van grote civieltechnische werken. Dit betekent dat bij de herijking van het Deltaprogramma in 2026 naar verwachting belangrijke besluiten moeten worden genomen over de strategieën. Het ENW bevestigt dat we de komende jaren de tijd hebben en ook nodig hebben om alle aspecten goed uit te zoeken. Het advies onderstreept de brede aanpak van het kennisprogramma en helpt ons daarin focus aan te brengen.

Het Kennisprogramma Zeespiegelstijging levert naast de informatie voor deze herijking, ook inzicht op over mogelijk benodigde beleidsbeslissingen op rijksniveau. Doel is de generaties na ons een solide basis voor een waterveilige toekomst te bieden, maar niet om de toekomstige strategieën nu al in detail voor te schrijven. Daarom is het streven om de mogelijkheden voor kansrijke strategieën voor de langere termijn zoveel als mogelijk open te houden.

Ik ben er, ook gesteund door het ENW advies, van overtuigd dat we met de huidige aanpak tijdig gesteld staan. Ik zal u op de hoogte houden van de voortgang in het Kennisprogramma en ga graag met u in gesprek over de resultaten.

Afsluitdijk

Op dit moment is het project Afsluitdijk vol in uitvoering en wordt er doorgewerkt aan de versterking van de iconische dijk. In mijn brief van 21 november 2019 heb ik u geïnformeerd over de stand van zaken rond het issue inzake hydraulische randvoorwaarden op de Afsluitdijk.⁹ Ik heb daarin aangegeven dat de aangepaste voorwaarden ertoe zouden kunnen leiden dat aanpassingen aan het ontwerp van de nieuw te bouwen spuisluizen nodig zijn. Omdat de verschillende objecten binnen het project Afsluitdijk veel relaties met elkaar hebben, is eerst gekeken of de gewijzigde randvoorwaarden effecten hebben op andere onderdelen van de dijk. Dat blijkt het geval. Er zijn ook effecten op de bestaande spuimiddelen. Dat is constructief ingewikkeld, omdat bestaande objecten moeten worden aangepakt. Daarom is een nadere uitwerking nodig. Met de opdrachtnemer zijn afspraken gemaakt over de aanpak hoe te komen tot een heldere onderbouwing van de inhoudelijke aanpassingen en de gevolgen hiervan voor de planning en de kosten. De verwachting is dat er vertraging zal optreden. Wat de exacte planning wordt en wat de financiële gevolgen zijn, zal in het najaar duidelijk moeten worden. Ik zal u daarna zo spoedig mogelijk informeren.

Gemaal IJmuiden

Op 29 april jl. is één van de zes pompen van het gemaal IJmuiden uitgevallen. Door de uitval van de pomp is de maximale pompcapaciteit van het gemaal gedaald tot 80%. De analyse van de exacte oorzaak is op dit moment in volle gang, maar de huidige verwachting is dat de pomp negen tot twaalf maanden buiten gebruik zal zijn. De oorzaak hiervan is dat het storingsonderzoek en de vervanging technisch complex zijn en deels plaatsvinden bij de fabrikant in het buitenland.

⁹ Kamerstuk 35 300 A, nr. 57

Dit gemaal is van groot belang voor de waterhuishouding op het Noordzeekanaal, het Amsterdam-Rijnkanaal en omliggende gebieden. Door de huidige droogte is er geen acuut risico voor het waterpeil op het Noordzeekanaal en het Amsterdam-Rijnkanaal. Mocht de inzet van het gemaal nodig zijn om eventuele zoutindringing tegen te gaan, dan is hiervoor voldoende pompcapaciteit beschikbaar. Bij piekbuien en vanaf het stormseizoen (vanaf 15 oktober) zijn die risico's er echter wel en kan, zonder maatregelen, ook de scheepvaart hinder ondervinden, bijvoorbeeld door verlaagde doorvaarhoogtes. Daarom neemt Rijkswaterstaat de volgende beheersmaatregelen:

- Om zoveel mogelijk capaciteit te behouden, is het groot onderhoud aan de overige pompen ingetrokken.
- Vóór de start van het stormseizoen is tijdelijke pompcapaciteit beschikbaar om een zo groot mogelijk deel van de verloren gegane pompcapaciteit op te vangen.
- Indien nodig zal Rijkswaterstaat voorafgaand aan verwachte neerslag al spuien of malen (het zogenaamde voorspuien).
- Ook zal Rijkswaterstaat nauw contact houden met de betrokken waterschappen over eventuele aanvullende waterbeheersingsmaatregelen. Zo kunnen waterschappen indien nodig wellicht langer het water vasthouden in het regionale systeem of het water tijdelijk via andere routes afvoeren zoals het Markermeer.

Door klimaatverandering, verstedelijking en snellere afvoer van het water wordt het gemaal IJmuiden in de toekomst nog crucialer voor een veilige waterhuishouding in het gebied. Daarmee wordt het ook belangrijker dat de hersteltijd van het gemaal bij defecten en storingen wordt geminimaliseerd. Dit punt wordt meegenomen in de vervangings- en renovatiemaatregelen die de komende jaren uitgevoerd gaan worden aan het gemaal in het kader van het programma voor vervanging en renovatie. Volgens het huidige tijdspad is de afronding van de planfase van dat project voorzien in 2024. Ik ga echter bekijken of die planning kan worden versneld en of tussentijdse maatregelen nodig en mogelijk zijn om de kwetsbaarheid te minimaliseren.

2. Droogte en klimaatadaptatie

Droogte

Nederland zal zich aan moeten passen aan de gevolgen van klimaatverandering met langere perioden van droogte en laagwater in de rivieren en toenemende kans op hevige buien met wateroverlast. De droogte zorgt nu voor het derde jaar op rij voor problemen, met name op de hoge zandgronden. In mijn brief van 27 mei 2020 heb ik uw Kamer geïnformeerd over de stand van zaken van de droogte dit jaar.¹⁰ De Landelijke Coördinatiecommissie Waterverdeling is met onder meer een geactualiseerd landelijk draaiboek, de nieuwe handleiding voor de verdringingsreeks en de handleiding chloride goed geëquipeerd om een eventuele volgende droogtecrisis goed te beheersen.

In het Pinksterweekend ontstond er in het Oosten van het land een grote toename in de vraag naar drinkwater. Deze piek is mede ontstaan als gevolg van de corona-restricties in combinatie met het warme weer. Het drinkwaterbedrijf heeft de druk daarom tijdelijk verlaagd. Het betreft geen tekort aan zoetwater voor drinkwaterwinning, maar een knelpunt in de drinkwaterproductie. In de andere delen van het land waren de pieken veel minder hoog en zijn er geen problemen gesignaleerd. Om de robuustheid van het drinkwatersysteem te verbeteren voer ik samen met

¹⁰ Kamerstuk 27 625, nr. 499

de betrokken partijen de aanbevelingen van de Beleidstafel droogte uit. Tevens werk ik samen met alle partijen aan een uitvoerbaar en handhaafbaar escalatiesysteem voor drinkwaterbeperkingen. Voorstellen daarvoor kunt u verwachten in relatie tot de Beleidsnota Drinkwater (eind dit jaar). De drinkwaterbedrijven communiceren actief over droogte en de noodzaak om zuinig om te gaan met drinkwater. En ook op het gezamenlijk platform Ons Water communiceren we over droogte, watertekorten en zuinig omgaan drinkwater.

Voorkeursvolgorde voor (regionaal) waterbeheer

Naast aanpassingen in het watersysteem zal ook bij de ruimtelijke inrichting meer rekening moeten worden gehouden met waterbeschikbaarheid en wateroverlast. In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en in het Nationaal waterprogramma wordt daarom een voorkeursvolgorde opgenomen voor (regionaal) waterbeheer. Uitgangspunt is dat in de ruimtelijke inrichting meer rekening wordt gehouden met waterbeschikbaarheid en dat alle watergebruikers zuiniger omgaan met water. Verder moet water beter worden vasthouden, opgeslagen en verdeeld over de watervragende functies in een gebied, en indien nodig kunnen worden afgevoerd. Daarnaast blijft droogte een natuurlijk fenomeen, waardoor (economische) schade niet altijd kan worden voorkomen.

Beleidstafel Droogte: uitvoering adviezen loopt voorspoedig

Ik heb uw Kamer op 18 december 2019 geïnformeerd over de Eindrapportage van de Beleidstafel droogte.¹¹ Met de uitvoering van 46 aanbevelingen van de Beleidstafel droogte wordt Nederland beter weerbaar tegen droogte. De uitvoering van de aanbevelingen loopt voorspoedig. De waterbeheerders brengen de lessen van de Beleidstafel droogte momenteel in de praktijk. Er wordt gewerkt aan een transitie naar actief grondwatervoorraadbeheer. De waterbeheerders houden het water zoveel mogelijk vast en zetten waterpeilen maximaal op. De nieuwe handleiding voor de verdringingsreeks wordt toegepast en regionaal uitgewerkt, de kaart met kwetsbare (categorie 1) natuurgebieden is beschikbaar en Rijkswaterstaat onderzoekt de mogelijkheden om het water slimmer vast te houden en te verdelen in het Hoofdwatersysteem.

De Minister van LNV heeft begin 2020 het Actieprogramma klimaatadaptatie landbouw naar uw Kamer gestuurd.¹² In het Deltaplan Zoetwater voeren we momenteel maatregelen uit in het kader van het Maatregelenpakket fase 1 voor ruim € 400 miljoen, waarmee we water beter vasthouden, zuiniger zijn met water en water slimmer verdelen.

Maatregelenpakket zoetwater fase 2 (2022–2027): hoge ambitie

Het is nu voor het derde jaar op rij extreem droog. Het doel van het Deltaplan Zoetwater is om de weerbaarheid van Nederland tegen zoetwatertekorten te vergroten zodat de negatieve effecten van droogtes zoals in 2018 en 2019 kleiner worden. Voor de tweede fase van het Deltaplan Zoetwater worden door Rijkswaterstaat en de zes zoetwaterregio's ongeveer 150 kansrijke zoetwatermaatregelen voorbereid en geprioriteerd. Deze maatregelen zijn beoordeeld op bestuurlijk afgesproken criteria als legitimiteit, effectiviteit, kosten/baten en regionale cofinanciering. Door dit proces ontstaat een sterk onderbouwd maatregelenpakket.

¹¹ Kamerstuk 27 625, nr. 489

¹² Kamerstuk 35 300 XIV, nr. 70

Het totale maatregelpakket wordt bekostigd vanuit het Rijk (Deltafonds), de waterschappen, de provincies en de drinkwaterbedrijven. Regionale maatregelen worden voor 75% door de regio betaald en (maximaal) 25% van de kosten worden uit het Deltafonds vergoed; maatregelen van Rijkswaterstaat worden volledig uit het Deltafonds betaald; bovenregionale maatregelen en innovaties krijgen maximaal 50% bijdrage uit het Deltafonds.

In mijn brief van 4 juni 2020 aan uw Kamer heb ik aangegeven dat ik vanwege de urgentie om Nederland weerbaarder te maken tegen droogte de intentie heb om voor de tweede fase van het Deltaplan Zoetwater (2022–2027) aanvullend € 100 miljoen uit het Deltafonds beschikbaar te stellen.¹³ Voor de tweede fase heb ik momenteel € 150 miljoen gereserveerd in het Deltafonds. Met deze extra impuls en daarmee gepaard gaande cofinanciering van € 540 miljoen vanuit de regio, kan een maatregelenpakket van circa € 800 miljoen gerealiseerd worden.

Motie droogtepilots Achterhoek en Twente

De stand van zaken rond de motie Geurts over droogtepilots in de Achterhoek en Twente (Kamerstuk 35 300 XII, nr. 63) is op dit moment als volgt. De zoetwaterregio Oost-Nederland gaat aan de hand van praktijkcases:

1. een nieuwe (generieke) gebiedsgerichte aanpak van droogte ontwikkelen die eraan bijdraagt dat plannen daadwerkelijk kunnen worden uitgevoerd, en
2. binnen projecten en nieuwe pilots meteen elementen van de nieuwe aanpak toepassen.

Vanuit het Deltaprogramma Zoetwater heb ik een bijdrage van € 100.000 beschikbaar gesteld aan zoetwaterregio Oost-Nederland om de motie uit te voeren, vooruitlopend op een bijdrage aan de uitvoering van de concrete maatregelen in de tweede fase van het Deltaplan Zoetwater. Vanuit het Rijk steunen we de uitvoering van de motie ook met kennis en zullen de inzichten breder worden verspreid via het Deltaprogramma.

Waterschap Rijn en IJssel en waterschap Vechtstromen zullen één succesvol en één moeizaam verlopen gebiedsproces analyseren. De succes- en faalfactoren worden uitgediept met externe deskundigen om op basis daarvan te komen tot een vernieuwde gebiedsgerichte aanpak voor de zoetwateropgaven in de zandgebieden van Oost-Nederland. Het streven is het resultaat te verankeren in een bestuurlijke bijeenkomst die gekoppeld is aan de vergadering van het Regionaal Bestuurlijk Overleg Rijn Oost op 25 juni 2020.

Effecten corona in relatie tot zoetwater/droogte

De effecten op de lopende uitvoeringsprojecten van fase 1 Deltaplan Zoetwater zijn beperkt. Gebiedsprocessen van regionale overheden met watergebruiksfuncties zoals landbouw, drinkwater en natuur lopen, vanwege de beperkingen om fysiek te overleggen, wel vertraging op. Dit zal de komende maanden met name op de hoge zandgronden vertraging opleveren bij het gezamenlijk maken van afspraken over maatregelen en de cofinanciering daarvan voor het maatregelpakket fase 2. Het doel om begin 2021 te besluiten over fase 2 komt vooralsnog niet in gevaar, omdat voor een groot deel van de maatregelen al eerder afspraken zijn gemaakt en er flexibiliteit zit in de planning komend half jaar.

¹³ Kamerstuk 27 625, nr. 500

Follow up bestuursakkoord klimaatadaptatie

In mijn brief van 20 april jl. heb ik uw Kamer reeds uitgebreid geïnformeerd over de voortgang van de acties uit het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie van november 2018.¹⁴ Ik ben daarbij ingegaan op de uitwerking van de tijdelijke impulsregeling klimaatadaptatie en de invulling van de motie van het lid Remco Dijkstra.¹⁵ Ik heb de intentie om in totaal circa € 150 tot € 250 miljoen te reserveren voor deze regeling. Eerder dit jaar heb ik u ook al geïnformeerd over de selectie van vijf uitvoeringspilots in Eindhoven, Horst aan de Maas, Dordrecht, de provincie Gelderland en Enschede die ik vooruitlopend op de impulsregeling klimaatadaptatie financieel ondersteun.¹⁶

Effecten corona in relatie tot klimaatadaptatie

In mijn brief van 20 april jl. heb ik gemeld dat de maatregelen tegen corona impact hebben op de voortgang van de ambities uit het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie. Deze impact verken ik momenteel samen met de decentrale overheden. Laat ik vooropstellen dat ik begrip heb voor de situatie die is ontstaan bij veel decentrale overheden als gevolg van de coronamaatregelen.

Desondanks blijf ik benadrukken dat het belangrijk is om door te gaan met de ambities voor klimaatadaptatie. Het is goed om de risicodialogen niet over te slaan of te vervangen door lichtere versies, omdat deze een onmisbare stap zijn om te komen tot prioritering van maatregelen. Op een speciaal ingericht onderdeel van het kennisportaal (www.ruimtelijkeadaptatie.nl) staan tips, voorbeelden en ervaringen voor wat er in deze tijden wél mogelijk is.

Voor de ondersteuning van participatie in tijden van coronamaatregelen trek ik samen op met de Minister van BZK. Waarbij de Minister van BZK werkt aan concrete tools voor gemeenten, zoals open source software voor eParticipatie.

Klimaatbestendige netwerken

Net als andere overheden, moet ook de rijksoverheid zorgen dat haar netwerken in 2050 klimaatbestendig zijn. Daarom werken Rijkswaterstaat en ProRail in 2020 en 2021 aan stresstesten en risicodialogen voor het Hoofdwegennet, het Hoofdvaarwegennet, het Hoofdwatersysteem en het spoor. In de stresstesten kijkt Rijkswaterstaat naar de gevolgen van de vier dreigingen uit het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie: wateroverlast, droogte, hitte en gevolgen van overstromingen. Voor het hoofdwatersysteem gebruikt Rijkswaterstaat de resultaten van reeds lopende programma's (zoals het HWBP en de Deltaprogramma's Zoetwater en Waterveiligheid). De uitkomsten van de stresstesten vormen de basis voor de risicodialogen die de netwerkbeheerders gaat uitvoeren met partners in de regio zoals gemeenten, waterschappen en provincies. Deze dienen voor validatie van de uitkomsten van de stresstesten, het afwegen van risico's, ambitievorming en het zoeken van gezamenlijke en effectieve oplossingen. Dit maakt tevens inzichtelijk hoe en tegen welke kosten maatregelen getroffen kunnen worden bij zowel aanleg, als beheer en onderhoud en vervanging en renovatie. Dit past in de afspraken over vitale en kwetsbare netwerken.

¹⁴ Kamerstuk 31 710, nr. 77

¹⁵ Kamerstuk 35 211, nr. 8

¹⁶ Kamerstuk 31 710, nr. 76

Andere sectoren

In het kader van de Nationale klimaatadaptatiestrategie zijn ook andere departementen bezig met het formuleren van beleid en acties voor klimaatadaptatie. De Minister van LNV heeft u begin dit jaar het Actieprogramma Klimaatadaptatie Landbouw toegestuurd.¹⁷ Daarnaast werkt de Minister van LNV in overleg met mijn ministerie en andere partners aan een advies over aanvullende acties voor klimaatadaptatie en natuur en hoe deze tot uitvoering kunnen worden gebracht. In beide sporen wordt de relatie met het Deltaprogramma gelegd. Onderzocht wordt onder andere hoe decentrale overheden de landbouw betrekken bij de acties die in het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie worden uitgevoerd met betrekking tot stresstesten en risicodialogen voor droogte en wateroverlast en waterbeschikbaarheid.

3. Drinkwater en waterkwaliteit

Drinkwaterrichtlijn

In Europees verband is overeenstemming bereikt tussen Europese Commissie, de lidstaten en het Europees Parlement over de herziening van de Drinkwaterrichtlijn. In verband met de impact van het coronavirus is de procedurele afwikkeling vertraagd. Naar verwachting wordt de richtlijn op zijn vroegst in oktober 2020 vastgesteld. Nieuwe aspecten van de Drinkwaterrichtlijn vereisen vastlegging in nationale regelgeving. Twee maanden na de definitieve vaststelling zal ik het Implementatieplan naar uw Kamer sturen. Daarnaast zullen afspraken gemaakt worden met diverse partijen over de feitelijke uitvoering.

Beleidsnota drinkwater 2020

Dit jaar zal ik de Beleidsnota Drinkwater 2020–2026 vaststellen. Op 15 april 2020 heb ik u geïnformeerd over de hoofdlijnen van de nieuwe Beleidsnota Drinkwater.¹⁸ Het bleek dat in de bijlage bij deze brief enkele tabellen ontbraken. Bijgevoegd bij deze brief treft u daarom de aangepaste versie van het rapport «Evaluatie Beleidsnota Drinkwater 2014» aan (bijlagen 2a en 2b)¹⁹.

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft op 22 mei jl. een addendum uitgebracht op de Nationale Analyse Waterkwaliteit. In dit addendum is de waterkwaliteitsopgave voor drinkwater gebiedsspecifiek uitgewerkt. Deze analyse vormt ook een belangrijke grondslag voor de Beleidsnota Drinkwater. Daarin zal ik de handelingsopties die in het addendum worden genoemd nader uitwerken, waarbij ik ook rekening zal houden met de implementatie van de herziene drinkwaterrichtlijn.

Drinkwaterkwaliteit

Elk jaar onderzoekt de ILT de resultaten van de reguliere meetprogramma's van de drinkwaterbedrijven. De analyse over 2018 laat zien dat in 99,9% van de metingen aan de normen wordt voldaan.²⁰ Het drinkwater is dan ook van goede kwaliteit. Ten aanzien van lood in drinkwater is op basis van een advies van de Gezondheidsraad geconstateerd dat dit opnieuw de aandacht behoeft. De problematiek speelt met name in

¹⁷ Kamerstuk 35 300 XIV, nr. 70

¹⁸ Kamerstuk 27 625, nr. 496

¹⁹ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

²⁰ Kamerstuk 27 625, nr. 490

panden van voor 1960 waarbij de eigenaren niet (alle) loden leidingen verwijderd hebben.

Op 6 november 2019 heeft u het rapport van de Gezondheidsraad over loodinnname via kraanwater ontvangen. Op dezelfde dag heb ik, samen met de Ministers van Medische Zorg en Sport en van Binnenlandse Zaken, uw Kamer een eerste reactie op dat rapport toegestuurd.²¹ In deze reactie bent u geïnformeerd over de aanpak die het kabinet naar aanleiding van het GR-rapport en in aanvulling op al bestaand beleid wil inzetten. Een groot aantal acties werden genoemd die opgepakt zouden worden. Tijdens het WGO Water van 11 november 2019 heb ik toegezegd dat ik na overleg met mijn collega's van BZK en VWS uw Kamer het eerste kwartaal van 2020 zou informeren. In het kader van het WGO Wonen van eveneens 11 november 2019 is een motie van de leden Nijboer en Van Eijs aangenomen die de regering vraagt om een aanvalsplan op te stellen om alle loden leidingen te laten vervangen. Door met name de focus van verschillende partijen op het beheersen van de coronacrisis is de planning niet gehaald. De planning is erop gericht dat u voor het zomerreces de brief van BZK mede namens IenW en VWS zal ontvangen waarmee u, zoals toegezegd, nader geïnformeerd wordt over welke acties er tot nu toe samen met diverse betrokkenen zijn ingezet en wat de (vervolg)aanpak inhoudt.

Effecten corona in relatie tot drinkwater en afvalwater

Zoals aan uw Kamer op 26 maart 2020 per brief is toegelicht sluiten drinkwaterbedrijven geen huishoudens meer af van drinkwater, zolang de coronacrisis in Nederland is.²² Drinkwaterbedrijven hebben met alle huishoudens die in de 1,5 maand voor de brief van 26 maart waren afgesloten contact gezocht en hen zo mogelijk en gewenst weer aangesloten.

Inwoners van Nederland kunnen het nieuwe coronavirus niet krijgen door drinkwater te drinken. Drinkwater in Nederland is goed gezuiverd. Hierbij worden bacteriën en virussen verwijderd of onschadelijk gemaakt. Bij een klein deel van de bevolking die besmet is met het nieuwe coronavirus kan het nieuwe coronavirus in feces worden aangetoond. En dus kan het ook worden aangetoond in afvalwater. Wanneer inwoners en afvalwatermedewerkers zich houden aan de al bestaande instructies voor het veilig omgaan en werken met rioolwater, is er geen verhoogd risico op besmetting of infectiegevaar met het nieuwe coronavirus. Ik heb het RIVM gevraagd onderzoek te doen naar het nieuwe coronavirus in drink-recreatie/oppervlakte- en afvalwater. Er wordt in de hele wereld veel onderzoek gedaan naar COVID-19. Het is belangrijk om ons steeds te kunnen blijven baseren op de laatste inzichten over de mogelijke risico's van virusoverdracht. Nieuwe informatie leidt tot voortschrijdend inzicht en als het nodig is worden eerdere adviezen bijgesteld. Eind dit jaar verwacht ik de uitkomsten.

Waterkwaliteit

Goede waterkwaliteit in Nederland is en blijft hard werken. Ik informeer u graag over de inzet die niet alleen ik, maar alle waterbeheerders hiervoor leveren. Met de Delta-aanpak Waterkwaliteit is de afgelopen jaren een impuls gegeven aan het verbeteren van de waterkwaliteit. De versnelingstafels werken toe naar het maken van bestuurlijke afspraken om de

²¹ Kamerstuk 27 625, nr. 486

²² Aanhangsel Handelingen II 2019/20, nr. 2243

waterkwaliteit verder te verbeteren. Eind dit jaar zal de Delta-aanpak worden geëvalueerd, op basis waarvan het vervolg bepaald wordt.

Als onderdeel van de Delta-aanpak is opdracht gegeven aan het PBL voor de Nationale analyse Waterkwaliteit. Het PBL heeft 30 april jl. de rapportage van de Nationale Analyse Waterkwaliteit gepubliceerd. Begin juni heeft u de appreciatiebrief daarover ontvangen. De analyse laat zien dat de waterkwaliteit verder verbetert, maar ook dat nog niet overal in Nederland alle doelen voor de Kaderrichtlijn Water gehaald worden. De opgaven om de waterkwaliteit te verbeteren zijn divers en alleen samen kunnen we de doelen realiseren. De Nationale analyse waterkwaliteit is een bouwsteen voor het opstellen van de maatregelpakketten voor de KRW stroomgebiedbeheerplannen (2022–2027). Deze stroomgebiedbeheerplannen zullen als bijlage van het Nationaal Waterprogramma 2022–2027 de inspraak in gaan. Ik verken momenteel de mogelijkheden om het vaststellen van de ontwerpplannen met enkele maanden uit te stellen, als gevolg van vertraging door de coronacrisis. Ik ben hierover in overleg met regionale partijen en de Europese Commissie. Ik streef ernaar om eind 2021 de plannen af te ronden. En ik heb opdracht gegeven aan Rijkswaterstaat voor de planuitwerking en realisatie van de KRW maatregelen in het hoofdwatersysteem voor de periode 2022–2027.

Nationaal samenwerkingsprogramma PFAS in water

Chemische stoffen kunnen een nadelige invloed hebben op het leven in het water. Ook vormen ze een risico voor de mens, bijvoorbeeld via doorvergiftiging naar vis of de aanwezigheid in drinkwater. PFAS is een groep van stoffen die al in zeer lage concentraties dergelijke nadelige effecten heeft. Het gaat hierbij om de balans tussen enerzijds de bescherming van het milieu en anderzijds de redelijke ruimte voor verschillende activiteiten. Daarom ben ik bezig een Nationaal samenwerkingsprogramma PFAS in water op te zetten, samen met betrokken overheden en bedrijfsleven. De focus van het Nationaal samenwerkingsprogramma is gericht op bronnen (direct en diffuus) met PFAS naar water, waarbij vervolgens breed gekeken wordt naar oplossingen in de keten.

De stappen die nu gezet worden voor de afvalwaterlozingen afkomstig van het toepassen, verwerken of opslaan van grond, zie ik als onderdeel van dit programma. De Taskforce PFAS heeft het initiatief genomen om hier een oplossing te vinden, samen met het bedrijfsleven. Voor grondbanken en grondreinigers is een uniforme voorwaarde vastgesteld welke bevoegd gezag kan gebruiken in het reguleren van de lozing. Voor stortplaatsen zijn afspraken gemaakt over een individuele beoordeling zoals deze ook bij een regulier vergunningsproces wordt doorlopen

Pilot bezien vergunningen

Rijkswaterstaat heeft een start gemaakt met de vervolgaanpak naar aanleiding van de pilot «bezien watervergunningen».²³ Uit de pilot bleek dat ongeveer driekwart van de vergunningen aangepast moet worden. Voor een kwart van de vergunningen is dit bij voorkeur op korte termijn. Er zijn geen lozingen geïdentificeerd waar direct ingrijpen nodig is. De komende 2 tot 3 jaar gaat Rijkswaterstaat de meest risicovolle vergunningen/bedrijven bezien, en zullen waar nodig aanpassingen worden doorgevoerd in de vergunning. Daarnaast wordt een structurele aanpak uitgewerkt, om alle vergunningen cyclisch te bezien.

²³ <https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/emissiebeheer/@217377/pilot-bezien-watervergunningen-eindrapport>

Op 19 december 2017 heeft de Adviescommissie Water (AcW) advies uitgebracht over grondwater (zie bijlage 3)²⁴. De AcW stelt dat met name de achteruitgang van de grondwaterkwaliteit een urgente opgave is, zeker omdat de drinkwatervoorziening hiervan voor een deel afhankelijk is. Ook het tegengaan van bodemdaling, waarbij kwantitatief grondwaterbeheer een belangrijke rol speelt, is volgens de AcW een urgent maatschappelijk vraagstuk.

Beide opgaven vragen van alle betrokken overheden extra aandacht en (beleids)inzet. Als extra opgave speelt daarbij dat onder invloed van ontwikkelingen zoals de klimaatverandering, energietransitie en economische groei het steeds complexer zal worden om de kwaliteit van de grondwatervoorraden te waarborgen en om grondwateroverlast en -onderlast te voorkomen.

Het kabinet herkent zich in de analyse van de AcW. Op het terrein van het grondwater- (en oppervlaktewater) beleid is de laatste jaren veel in gang gezet, onder andere in het kader van de uitwerking van de Structuurvisie Ondergrond, de Delta-aanpak Waterkwaliteit, het Drinkwaterbeleid en de Beleidstafel Droogte. Binnen deze processen zijn de aanbevelingen van de AcW betrokken en meegewogen. Omdat grondwater raakt aan een groot aantal beleidsopgaven en -terreinen, die de afgelopen periode bovendien volop in beweging zijn, heeft de reactie op het AcW-advies helaas enige tijd op zich laten wachten. Door nu het «net op te halen» is het mogelijk om een compleet beeld te schetsen van de wijze waarop met de aanbevelingen is omgegaan (zie bijlage).

Specifiek voor de Beleidstafel Droogte kan ik u melden dat recent is afgesproken dat provincies grondwateronttrekkingen bij kwetsbare natuurgebieden in kaart gaan brengen en nagaan welke beïnvloedingsmogelijkheden er zijn om negatieve effecten te beperken.

Chemours

Periodiek bespreek ik met de provincie Zuid-Holland de voortgang in de casus Chemours. Meest recent is dit geweest tijdens een bestuurlijk overleg dat op 11 mei 2020 heeft plaatsgevonden. Daarbij is steun uitgesproken voor de lijn die de provincie hanteert in het terug dringen van de emissies conform de motie van het Kamerlid Van Esch.²⁵ Zo is op 6 mei 2020 door de Provincie Zuid-Holland het definitieve besluit gepubliceerd waarin diverse aanpassingen van de waterzuivering, ingebruikname van koolfilters en een verlaging van de vergunde indirecte lozing naar het water worden vastgelegd. Hiermee wordt de vergunde indirecte lozing van GenX-stoffen teruggebracht van 140 kg/jaar naar 2 kg/jaar.

Tevens heeft de Staatssecretaris naar aanleiding van de toezegging in het AO PFAS van 19 februari 2020 (Kamerstuk 35 334, nr. 78) de landsadvocaat om advies gevraagd met betrekking tot de juridische mogelijkheden voor het Rijk om schade te verhalen op Chemours. Het advies laat zien dat aan het indienen van een schadeclaim diverse haken en ogen zitten. Gelet daarop acht de Staatssecretaris het niet opportuun om tot het indienen van een claim over te gaan.

²⁴ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

²⁵ Kamerstuk 35 334, nr. 75

Debietsafhankelijke lozingen

Op 13 februari 2019 heeft Kamerlid Van Brenk tijdens het debat over de gevolgen van aanhoudende droogte (Handelingen II 2018/19, nr. 53, item 8) een motie aangehouden inzake de debietsafhankelijkheid van industriële lozingsvergunningen (Kamerstuk 27 625, nr. 467). Tijdens het debat heb ik toegezegd een extern bureau dit te laten onderzoeken. Op basis van het gedane onderzoek (bijlage 5)²⁶ concludeer ik dat het huidige instrumentarium afdoende is en een debietsafhankelijke lozingsvergunning geen toegevoegde waarde heeft. Wel zal ik conform het bijbehorende advies een handreiking opstellen om in tijden van extreme droogte snel werk te kunnen maken van de meest doelmatige maatregelen. Deze handreiking zal met alle betrokken stakeholders worden opgesteld. Ik stuur u te zijner tijd een exemplaar van de handreiking.

Aanpak medicijnresten

Waterschappen hebben toegezegd «Versnellingsprogramma Medicijnresten uit Afvalwater» uit te voeren, om het «lerend te implementeren». Tot 2023 gaan 11 waterschappen op 15 rioolwaterzuiveringen medicijnresten – en andere microverontreinigingen – verwijderen, met financiële ondersteuning van het Rijk. Ook start komend najaar een proef bij zes ziekenhuizen om de lozing van röntgencontrastmiddelen te vermijden, door patiënten hun urine apart op te laten vangen. Uit een eerdere proef in Deventer bleek dat patiënten bereid zijn hieraan mee te werken.

Beantwoording vragen Van Brenk uit Notaoverleg Bodem 12 mei 2020 (Kamerstuk 30 015, nr. 77)

Alle bevoegde gezagen hebben op grond van de Drinkwaterwet ook de zorg voor de duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening. In de bodemwetgeving staat het voorkomen van verontreinigingen, in de bodem en in het grondwater centraal. Daartoe zijn in de Omgevingswet en de onderliggende besluiten preventieve bepalingen en zorgplichten opgenomen. Het beleid is er op gericht om een achteruitgang van de kwaliteit van grondwater te voorkomen, teneinde op de lange termijn de zuiveringsinspanning te verminderen. Hierbij wordt uitgegaan van de preventieladder.

Ondanks alle voorzorgsmaatregelen kunnen situaties ontstaan, waar zich toch een verontreiniging in het grondwater bevindt. Indien zich dat voordoet in een gebied waar drinkwater gewonnen wordt, voert het bevoegd gezag samen met het drinkwaterbedrijf een risicoanalyse uit voor het in te nemen grondwater ten behoeve van de drinkwatervoorziening. In lijn met artikel 7 derde lid van de kaderrichtlijn water wordt gestreefd naar een zo eenvoudig mogelijke zuivering voor het drinkwater. Daarbij gaan de bevoegde gezagen samen met het betreffende drinkwaterbedrijf na op welke manier de drinkwatervoorziening het beste beschermd kan worden tegen die verontreiniging.

Als er stoffen in het grondwater zitten is preventie en aanpak aan de bron vaak niet meer mogelijk en blijven interceptie en zuivering als opties over. De afwegingen die daarbij worden gemaakt zijn voor PFAS niet anders dan voor andere stoffen. In het tijdelijk handelingskader is het toepassen van PFAS-houdende grond in grondwaterbeschermingsgebieden niet toegestaan. Voor PFAS zijn de opties meestal alleen interceptie en zuivering bij het drinkwaterbedrijf. Het onverkort toepassen van de

²⁶ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

drinkwaternorm voor al het grondwater op elke locatie zou leiden tot vele kostbare grondwatersaneringen die niet kosteneffectief zijn.

Om de ernst van een bodemverontreiniging te bepalen worden interventiewaarden gebruikt. Niet voor alle stoffen zijn interventiewaarden bepaald. Soms is er nog onvoldoende informatie om de interventiewaarden te onderbouwen of komt er op korte termijn nieuwe informatie die de hoogte van de waarden kan beïnvloeden. Voor bepaalde stoffen kan het urgent zijn om de ernst van de verontreiniging te kunnen bepalen. In dat geval kunnen Indicatieve Normen Ernstige Verontreiniging (INEV's) bepaald worden. Bij de bepaling van deze INEV's worden dezelfde beschermdoelen en beschermniveaus gehanteerd als bij de interventiewaarden. Deze waarden worden door de bevoegde overheden gebruikt om de ernst van een bodemverontreiniging te beoordelen. De INEV's kennen een ander beschermingsdoel dan de drinkwaterbereiding. Deze waarden worden door de bevoegde overheden gebruikt om de ernst van een bodemverontreiniging te beoordelen. Bij overschrijding van deze waarden wordt beoordeeld of er maatregelen nodig zijn om de verontreiniging aan te pakken. Dus ook op plekken waar het grondwater niet als drinkwater wordt gewonnen. In gebieden waar drinkwater wordt gewonnen uit grondwater is een aanvullende beoordeling nodig op basis van de specifieke eisen die gesteld worden aan grondwater bestemd voor de bereiding van drinkwater. Op deze wijze kan op een kosteneffectieve manier omgegaan worden met aanwezige verontreinigingen.

Door de INEV's en kwaliteitseisen voor drinkwater in samenhang toe te passen met de preventieladder als uitgangspunt kunnen bevoegd gezag en drinkwaterbedrijven ervoor zorgen dat de veiligheid van ons drinkwater geborgd blijft. Er is vanuit de zorgplicht dus aandacht voor het veiligstellen van de drinkwatervoorziening. Daarbij gelden bij drinkwaterwinningen en intrekgebieden specifieke criteria.

4. Noordzee, Wadden en grote wateren

Stand van zaken Noordzeeoverleg

In mijn brief van 6 november 2019 heb ik uw Kamer geïnformeerd over het Programma Noordzee 2022–2027.²⁷ Op het ogenblik wordt onder leiding van de voorzitter OFL gewerkt aan de afronding van het proces om tot een Noordzeeakkoord te komen. Over de tussenstand van dat proces heb ik uw Kamer recentelijk geïnformeerd per brief van 16 april 2020.²⁸ Betrokken partijen hebben extra tijd verzocht om tot overeenstemming te komen. Zodra de uitkomst hiervan bekend is zal ik u hierover separaat informeren. Inmiddels heeft u op 27 mei 2020 mijn antwoorden ontvangen op uw vragen inzake het Onderhandelaarsakkoord voor de Noordzee.²⁹

Voor de zomer verwacht ik nog een advies van het OFL te mogen ontvangen over de governance van het Noordzeeoverleg. Daarmee wordt antwoord gegeven op de motie van het lid De Groot die vraagt om een versterking van de Rijksregie op de Noordzee te onderzoeken.³⁰ Ik zal uw Kamer dit advies doen toekomen.

²⁷ Kamerstuk 27 625, nr. 487

²⁸ Kamerstuk 33 450, nr. 66

²⁹ Kamerstuk 33 450, nr. 640

³⁰ Kamerstuk 29 664, nr. 182

Op het ogenblik wordt gewerkt aan het opstellen van de actualisatie van het monitoringprogramma Mariene Strategie, een verplichting volgens de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM). Het ontwerp monitoringprogramma heeft van 3 april tot 14 mei jl. ter inzage gelegen, waarna het kabinet het monitoringprogramma definitief kan vaststellen. Uw Kamer zal daarna zo spoedig mogelijk worden geïnformeerd. Conform de rapportagedeadline van 15 oktober a.s. zal Nederland aan de Europese Commissie over het KRM-monitoringprogramma rapporteren. Daarnaast wordt ook gewerkt aan het KRM programma van maatregelen, dat bijdraagt aan het behalen en behouden van de goede milieutoestand voor het Nederlandse deel van de Noordzee. Dit programma van maatregelen zal onderdeel van het Programma Noordzee 2022–2027 worden.

Programmatische Aanpak Grote Wateren

Via de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) werken de Ministeries van LNV en IenW samen met regionale overheden, maatschappelijke organisaties en marktpartijen aan toekomstbestendige grote wateren met hoogwaardige natuur die goed samengaat met een krachtige economie. Tot circa 2050 wordt erop ingezet om 33 maatregelen op een adaptieve, gebiedsgerichte en doelmatige manier uit te voeren.

De maatregelen richten zich op het verbeteren van de ecologische waterkwaliteit, de aanleg van verloren en ontbrekende leefgebieden, het terugbrengen van natuurlijke dynamiek, het versterken van het estuariën karakter van de Delta en het verbeteren van verbindingen tussen de zee, estuaria en rivieren. Daarmee ontstaat een stabiel en samenhangend ecologisch netwerk van de grote wateren en de inliggende natuur.

Op 8 november 2019 hebben mijn collega van LNV en ik uw Kamer geïnformeerd over de PAGW-projecten waarvoor geld is gereserveerd op de begrotingen van IenW en LNV.³¹ Momenteel wordt voor deze projecten de uitvoering voorbereid. Zo liggen dit najaar verschillende startbeslissingen voor in het BO MIRT en zijn de eerste ter visieleggingen in het kader van de milieueffectrapportages onlangs afgerond. Daarnaast is de voorkeursbeslissing voor het project Getij Grevelingen genomen waarmee dat project als eerste PAGW-project de planuitwerkingsfase kan starten. Het streven is ook om eind dit jaar een besluit te nemen over de nog resterende middelen van de tweede tranche, hierover ben ik momenteel in overleg met regionale partners. Maatregelen die hiervoor in aanmerking komen zijn opgenomen in de hierboven genoemde Kamerbrief.

Hieronder is voor de grote wateren in de Zuidwestelijke Delta en het Waddengebied de voortgang van de gebiedsagenda's weergegeven. Het rivierengebied staat eerder in deze brief beschreven onder het onderdeel Integraal Riviermanagement.

Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta

De gebiedsagenda verbindt voor de grote wateren in de Zuidwestelijke Delta zoveel mogelijk de streefbeelden en opgaven voor waterveiligheid, zoetwater en ruimtelijke adaptatie (Deltaprogramma), waterkwaliteit en natuur (PAGW) en regionale economie met elkaar. Daarbij wordt verbreding en samenhang gezocht met thema's als circulaire economie, energietransitie en klimaatadaptatie. Het uiteindelijke resultaat is een

³¹ Kamerstuk 27 625, nr. 488

integraal langetermijnperspectief 2050 voor de ontwikkeling van de Zuidwestelijke Delta, een kennis- en innovatieprogramma en een oriënterende uitvoeringsagenda 2030.

De gebiedsagenda komt tot stand in cocreatie met regionale overheden, bedrijven en andere belanghebbenden. De Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta kan naar verwachting eind 2020 worden vastgesteld en vervolgens ook input vormen voor de Omgevingsagenda Zuidwest Nederland.

Agenda voor het Waddengebied 2050

In de Verzamelbrief Wadden van 20 juni 2019 heb ik u samen met de Minister van LNV geïnformeerd over de nieuwe governance voor het Waddengebied (Kamerstuk 29 684, nr. 185). De voortgang loopt naar verwachting. Per 1 januari 2020 is de nieuwe governance van start gegaan. De eerste bijeenkomsten van het Bestuurlijk Overleg Waddengebied en het Omgevingsberaad Waddengebied hebben inmiddels plaatsgevonden.

Ook de Beheerautoriteit Waddenzee is van start gegaan. De opdrachtgevers, zijnde de Ministeries van LNV en IenW en de drie Waddenprovincies, hebben in lijn met de Verzamelbrief Wadden een bestuursovereenkomst gesloten. Met ingang van 1 maart 2020 zijn de twee directeurs Beheerautoriteit Waddenzee aangesteld. Zij hebben de taak om samen met de beheerders van de Waddenzee een Integraal Beheerplan op te stellen, teneinde de samenhang en effectiviteit van het vis-, natuur- en waterbeheer te versterken.

In eerder vermelde Verzamelbrief Wadden heb ik u ook geïnformeerd over de Agenda voor het Waddengebied 2050. Bij het opstellen van de Agenda wordt de motie van het lid De Vries c.s., om de bereikbaarheid van de Waddeneilanden en Waddenhavens in beleidsstukken aan te merken als van maatschappelijk en economisch belang, betrokken.³²

Ik heb het voornemen de ontwerpAgenda voor het Waddengebied 2050 deze zomer aan uw Kamer aan te bieden. Het is de bedoeling deze agenda, na inspraak, nog voor het einde van dit jaar vast te stellen. Vaststelling vindt plaats door ondertekening van een instemmingsverklaring samen met de gebiedspartijen waarmee in een vruchtbaar gebiedsproces aan de Agenda is gewerkt.

5. Cybersecurity

In het WGO Water van 11 november 2019 heb ik toegezegd u in het tweede kwartaal van 2020 nader te informeren over de voortgang van cybersecurity bij het Ministerie van IenW. Het versterken van de cyberweerbaarheid in de watersector acht ik van groot belang, gezien de toenemende digitale afhankelijkheid en cyberdreigingen. Daarom ben ik voortvarend aan de slag gegaan met het opvolgen van de aanbevelingen uit het rapport van de Algemene Rekenkamer (ARK) «Digitale Dijkverzwaring, Cybersecurity en Vitale Waterwerken».³³ De processen in de watersector zijn nauw met elkaar verbonden en het vergroten van de cyberweerbaarheid kan alleen met gezamenlijke inspanningen worden opgepakt. Daarom werk ik in goed overleg met de waterpartners aan de programmatische aanpak van de aanvullende afspraken over cybersecurity in het Bestuursakkoord Water (BAW+).³⁴ Cybersecurity moet ook goed worden geregeld zodat voor de watersector helder is aan welke

³² Kamerstuk 29 684, nr. 198

³³ Kamerstuk 30 821, nr. 69

³⁴ Kamerstuk 35 000 J, nr. 7

verplichtingen uit de Wet beveiliging netwerk- en informatiesystemen, sectorale wetgeving en beveiligingsnormen voor de rijksoverheid moet worden voldaan. In deze brief ga ik in op de tussenresultaten van mijn inzet, in de bijlage wordt u uitgebreid geïnformeerd over de stand van zaken.

Allereerst ga ik in op de aangenomen moties naar aanleiding van het debat op 29 mei 2019 (Handelingen II 2018/19, nr. 87, item 9) over het ARK-rapport.³⁵

Ik heb de uitvoering van de ARK-aanbevelingen geëvalueerd. De resultaten treft u aan in de bijlage. Hiermee is motie van de leden Von Martels en Geurts uitgevoerd.³⁶ Ik ga beknopt in op de evaluatieresultaten uit de bijlage.

In opdracht van het Ministerie van JenV is een self-assessment door vertegenwoordigers vitale processen uitgevoerd om intersectorale afhankelijkheden in beeld te brengen. In de Kabinetsreactie op het rapport «Voorbereiden op digitale ontwrichting» van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) geeft het Kabinet aan dat in de versterkte aanpak van de bescherming van de vitale infrastructuur aandacht zal zijn voor afhankelijkheden, keteneffecten, netwerken en toeleveranciers.³⁷ Specifiek voor de watersector is in het programma Versterken Cyberweerbaarheid in de Watersector uit het BAW+ gestart met het ontwikkelen van een methodiek voor het maken van ketenanalyses. Ik beschouw de motie van de leden Von Martels en Geurts hiermee als uitgevoerd.³⁸

Door Rijkswaterstaat is een inhaalslag gepleegd om de ARK-aanbevelingen en moties versneld uit te voeren. De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) heeft een cyberdreigingsbeeld opgesteld van de vitale objecten. Monitoring op de resterende maatregelen uit het programma Beveiligd Werken Rijkswaterstaat (BWR) is ingericht en wordt risico gestuurd uitgevoerd. De Functionele Inspectie Testen (FIT) zijn structureel versterkt en met 50% uitgebreid. De vitale objecten zijn vorig jaar al op het Security Operations Center (SOC) aangesloten. Alle functies van het SOC van Rijkswaterstaat zijn als vertrouwensfuncties aangewezen en medewerkers zijn gescreend. Het actueel blijven van de crisiskaarten en (contact)informatie is geborgd. Het calamiteitenplan cybercrisis, is geactualiseerd, geoefend en vastgesteld. Door Rijkswaterstaat wordt een risico gestuurd versterkingsprogramma opgesteld met extra maatregelen, inclusief de BWR-restmaatregelen. De hiervoor benodigde budgetten worden verwerkt in de Ontwerpbegroting 2021. In het versterkingsprogramma staat de borging van de continuïteit van processen als hoofd-doelstelling centraal. Met het bovenstaande beschouw ik de moties van het lid Van Brenk als uitgevoerd.³⁹ Verder is er een framework opgesteld voor het maken van een zorgvuldige integrale (risico)afweging voor het testen van industriële automatisering (IA). Daarmee is de motie van het lid Schonis uitgevoerd.⁴⁰

³⁵ Kamerstuk 30 821, nrs. 75, 76, 77, 78 en 79

³⁶ Kamerstuk 30 821, nr. 76

³⁷ Kamerstuk 26 643, nr. 673

³⁸ Kamerstuk 30 821, nr. 75

³⁹ Kamerstuk 30 821, nrs. 77 en 78

⁴⁰ Kamerstuk 30 821, nr. 79

6. Internationaal

De internationale uitdagingen rond water zijn groot en urgent, zeker in stedelijke delta's waar de risico's rond waterveiligheid en waterzekerheid alleen maar toenemen. Het is met deze achtergrond dat er in VN-verband doelen zijn gesteld die zijn weerslag vinden in de 2030 agenda (bestaande uit de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's), Sendai en Parijs raamwerken). Dit internationale kader vormt ons belangrijkste kompas/kader waaraan we onze bijdragen verbinden/ophangen.

De effecten van het coronavirus hebben ook internationaal grote impact op de water activiteiten die het Ministerie van IenW, samen met andere departementen, bedrijfsleven en kennisinstellingen, internationaal uitvoert. Het belang van voldoende schoon water en van een proactieve en preventieve benadering, die door Nederland wordt voorgestaan, wordt alleen maar bevestigd. En de inzet op het behalen van de water gerelateerde SDG doelen worden alleen maar urgenter.

Nederlandse Internationale Waterambitie (NIWA)

Het internationale waterbeleid van de ministeries is vastgelegd in de Nederlandse Internationale Waterambitie (NIWA) en richt zich op bilaterale en multilaterale samenwerking waarbij het accent ligt op het beschikbaar stellen en exporteren van kennisintensieve producten en dienstverlening. De samenwerking in de NIWA draagt bij aan het bereiken van de gezamenlijke doelen: het vergroten van de waterzekerheid en waterveiligheid van ruim honderd miljoen mensen wereldwijd per 2030. Draagvlak en impact worden vergroot door nauwe samenwerking met de Global Commission on Adaptation (GCA) en het door het GCA geïnitieerde «Water Action Track».

Bilaterale samenwerking is gericht op het NIWA-speerpunt «realiseren lokale uitvoeringscapaciteit en het positioneren van Nederlandse watersector» (economische diplomatie). Dit krijgt vorm door intensieve samenwerking met 7 deltalanden: Indonesië, Vietnam, Myanmar, Colombia, Bangladesh, Egypte en Mozambique. Verder wordt met een aantal landen samengewerkt waar de focus meer ligt op economische samenwerking zoals in India, de VS, Zuid-Afrika, de Filipijnen, Mexico, Chili, Argentinië en Singapore.

Multilateraal is het onze ambitie om de internationale reputatie van Nederland op water te verstevigen door actieve inbreng in de watergerelateerde discussies en zichtbaarheid tijdens internationale waterbijeenkomsten. En het binnen de VN onder de aandacht brengen door Nederland van nieuwe, transformatieve initiatieven. Het jaar 2021 is na succesvolle lobby vanuit Nederland uitgeroepen tot het jaar van Valueing Water.

In 2023 wordt voor het eerst sinds 1977 weer een VN Waterconferentie georganiseerd. Nederland overweegt om hierin een actieve en faciliterende rol te spelen. Samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt door IenW in VN verband toegewerkt naar een Water conferentie waarin concrete afspraken worden gemaakt hoe het behalen van de SDG-doelen te versnellen.

Via de multilaterale inzet kan Nederland een aantal zaken internationaal agenderen bij multilaterale instellingen. 2020 staat in het teken van het versterken en positioneren van wateronderwerpen in de klimaat(adaptatie) discussie. Belangrijk onderdeel hiervoor is de voorbereiding van het waterdeel van de Climate Adaptation Summit (CAS) door invulling te

geven aan de Water Action Track en partnerschappen en samenwerking te stimuleren.

Water en de Climate Adaptation Summit (CAS)

De Climate Adaptation Summit die door Nederland georganiseerd zou worden op 22 oktober 2020 gaat als gevolg van de COVID-19 pandemie niet door. De reden hiervoor is dat niet gegarandeerd kan worden dat alle betrokken landen en organisaties in oktober deel kunnen nemen aan een conferentie in Nederland. 25 januari 2021 is de nieuwe datum voor de CAS, die nu online zal plaatsvinden. Dan worden de resultaten van de Global Commission on Adaptation gepresenteerd en het werk van de Commissie wordt afgerond. Op de conferentie wordt een internationale actie agenda gepresenteerd met activiteiten op het gebied van onder meer water, infrastructuur, steden, voedselzekerheid en financiering. Daarnaast wordt in nauw overleg met het Verenigd Koninkrijk, als COP-voorzitter, de deelnemende landen en organisaties gevraagd bij te dragen aan een succesvolle COP26 op het gebied van klimaatadaptatie. Ook wordt beoogd om het belang van klimaatadaptatie voor een breder publiek voor het voetlicht te brengen door online betrokkenheid van steden, bedrijven, kennisinstellingen en jongerengroeperingen in diverse landen. Tot slot, een sterke profilering van Nederland op klimaatadaptatie draagt ook bij aan de internationale positionering van Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen die over veel kennis en expertise beschikken op het gebied van water, voedselzekerheid, infrastructuur, internationale financiering, stedenbeleid en ruimtelijke ordening.

Op het gebied van water wordt dan duidelijk hoe partners in de Water Action Track van het GCA in het komende decennium concreet aan de slag gaan met water gerelateerde klimaatadaptatie in steden en riviersystemen. Er wordt nadrukkelijk samenhang gezocht met de lopende processen rond de Sustainable Development Goals en de National Determined Contributions. Immers het werk en de doelen van de Water Action track lopen door na de CAS. Ze zijn tevens input voor de COP26 en voor een decade of action tot 2030, dezelfde einddatum voor de processen rond de SDG's en de NDC's.

Bluedeal

Als een van de uitvoeringsinstrumenten onder de Nederlandse Internationale Waterambitie (NIWA) bevindt de Blue Deal zich halverwege de uitvoering van de eerste fase (2019–2022). De Blue Deal behelst momenteel 16 partnerschappen waarin de waterschappen samenwerken met 14 landen. Inmiddels zijn er voor alle partnerschappen baseline studies uitgevoerd en jaarplannen voor het jaar 2020 opgesteld. De uitvoering van deze plannen wordt bemoeilijkt door de coronasituatie. Als gevolg van de corona-situatie houden de partnerschappen digitaal contact met elkaar om de relaties levendig te houden. Planningen zullen worden aangepast, afhankelijk van de lokale situaties. Begin 2021 is een tussenevaluatie voorzien van het voorbereidingsjaar (2018–2019) en de eerste uitvoeringsfase (2019–2022) om tussentijds de benadering en ambitie te toetsen en aanbevelingen te doen. Mede op basis van de uitkomsten zal besluitvorming plaats vinden over de tweede uitvoeringsfase (2023–2026).

Toezegging Rathenau rapport

In het WGO Water van 11 november 2019 is op verzoek van Lid Moorlag toegezegd uw Kamer een appreciatie te doen toekomen over het rapport van het Rathenau Instituut. Deze appreciatie zal u zo spoedig mogelijk worden toegezonden door de Staatssecretaris van EZK, in de voortgangsbrief over TO2-instellingen.

De Minister van Infrastructuur en Waterstaat,
C. van Nieuwenhuizen Wijbenga

Toelichting op de wijze waarop met de aanbevelingen van de Adviescommissie Water is omgegaan

Op 19 december 2017 heeft de Adviescommissie Water (AcW) een advies uitgebracht over grondwater (zie bijlage 2)⁴¹. De AcW stelt dat met name de achteruitgang van de grondwaterkwaliteit een urgente opgave is, zeker omdat de drinkwatervoorziening hiervan voor een deel afhankelijk is. Ook het tegengaan van bodemdaling, waarbij kwantitatief grondwaterbeheer een belangrijke rol speelt, is volgens de AcW een urgent maatschappelijk vraagstuk.

Beide opgaven vragen van alle betrokken overheden extra aandacht en (beleids)inzet. Als extra opgave speelt daarbij dat onder invloed van ontwikkelingen zoals de klimaatverandering, energietransitie en economische groei het steeds complexer zal worden om de kwaliteit van de grondwatervoorraden te waarborgen en om grondwateroverlast en -onderlast te voorkomen.

Het kabinet herkent zich in de analyse van de AcW. Op het terrein van het grondwater- (en oppervlaktewater)beleid is de laatste jaren veel in gang gezet, onder andere in het kader van de Structuurvisie Ondergrond, de Delta-aanpak Waterkwaliteit en de Beleidsafspraken Droogte. Binnen deze kaders zijn de aanbevelingen van de AcW betrokken en meegewogen. In de onderstaande alinea's wordt uiteengezet wat daarvan de uitkomsten zijn.

De AcW doet de aanbeveling dat provincies en gemeenten gebiedsgerichte en integrale visies voor grondwater maken als onderdeel van de omgevingsvisies en dat stakeholders daar gestructureerd bij worden betrokken. In lijn hiermee verzoekt de Tweede Kamer via de motie van het lid Ronnes om te waarborgen dat integrale visies van overheden op het grondwaterbeheer onder regie van provincies tot stand komen. Het kabinet geeft op de volgende wijze invulling aan de aanbeveling van de AcW en de motie van het lid Ronnes.⁴²

Veel nationale belangen en opgaven grijpen in of maken gebruik van het bodem-watersysteem en het daarin aanwezige natuurlijke kapitaal in de vorm van draagkracht, grondwater, bouwgrondstoffen en mijnbouwstoffen. Het efficiënt, veilig en duurzaam gebruik van het bodem-watersysteem is noodzakelijk om alle nationale belangen in voldoende mate te kunnen bedienen. Het nationaal belang om gebruiksfuncties af te stemmen op het bodem- en watersysteem wordt onderstreept in de Kamerbief «Regie en keuzes in het nationaal omgevingsbeleid (NOVI)» van 23 april jl.⁴³

De Omgevingswet legt de primaire verantwoordelijkheid voor het grondwaterbeleid bij provincies en biedt voor zowel provincies, waterschappen als gemeenten de ruimte om invulling te geven aan bescherming en benutting van het grondwater. Het belang van het meewegen van (grond)water in het omgevingsbeleid komt ook tot uitdrukking in de instructieregel van de Omgevingswet over de weging van het waterbelang (watertoets). Het opnemen van een grondwaterparagraaf in visies en plannen van overheden is daarvoor dienstig. In lijn met de Omgevingswet moeten belangrijke stakeholders aan de voorkant worden betrokken. Om overheden hierbij op weg te helpen is in 2018 in het kader van het Convenant Bodem en Ondergrond 2016–2020 de brochure «Wegwijzers

⁴¹ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

⁴² Kamerstuk 34 864, nr. 25

⁴³ Kamerstuk 34 682, nr. 48

voor grondwater in Omgevingsvisies» gepubliceerd (Rijk, IPO, VNG, UvW, MKB-Nederland, VNO-NVW). In lijn met de motie van het lid Ronnes en de daaruit voortvloeiende toezegging van de Minister van Milieu en Wonen is deze brochure onder de aandacht van decentrale overheden gebracht. Tevens is aan de provincies de oproep gedaan om aan te geven in hoeverre al gebruik wordt gemaakt van de brochure.

De benadering van het waterbeheer in de veenweidegebieden vraagt veranderingen: overheden zullen in samenwerking met de mensen die wonen en werken in de gebieden steeds minder «peil volgt functie» en steeds vaker «functie volgt peil» hanteren. Samen met waterschappen, provincies en betrokkenen in het gebied gaat het Rijk hierop sturen, waarbij we zo nodig per polder bekijken welke maatregelen wenselijk en mogelijk zijn. Met de in juni 2019 naar uw Kamer verzonden brief over de Rijksbrede inzet op bodemdaling en ook de kabinetsreacties op de Initiatiefnota's «Droge Voeten: Voor een klimaatbestendig Nederland» (Kamerstuk 35 140, nr. 2) en «Veen red je niet alleen» (Kamerstuk 35 141, nr. 2) van de leden Bromet (GL) en De Groot (D66), benadrukt het kabinet dat het tegengaan van en omgaan met bodemdaling een belangrijke opgave is voor zowel het stedelijke als het landelijke gebied. De Minister van LNV neemt de regie bij de aanpak van bodemdaling in veenweidegebieden en stelt daarvoor een nationaal Veenplan op. Deze wordt binnenkort naar uw Kamer verzonden. Met het instellen van een interbestuurlijke regiegroep wordt benadrukt dat er sprake is van een gezamenlijke opgave om het klimaatdoel te realiseren.

Op diverse terreinen vinden initiatieven en ontwikkelingen plaats waaraan ook vanuit het Rijk een impuls wordt gegeven, onder meer met inzet van middelen via het Klimaatakkoord uit de klimaatenvolpde en de Regiodeal Bodemdaling Groene Hart en het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland. Het doel van de Regiodeal is om via een samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven handelingsperspectieven voor burgers, ondernemers en overheden te bieden en innovatieve oplossingen te vinden zowel voor de stedelijke als de landelijke problematiek rondom bodemdaling. Rijk en regio dragen samen € 20 miljoen bij aan deze deal.

De AcW constateert in haar Advies Grondwater dat de governance rond grondwaterbeheer te ingewikkeld is. De commissie stelt dat de governance moet worden vereenvoudigd door waterschappen een meer centrale rol te geven in de uitvoering van het grondwaterbeheer. In 2019 concludeerde de Beleidstafel Droogte in haar eindrapportage dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor grondwaterbeheer helder en adequaat zijn belegd en voldoende mogelijkheden bieden voor maatwerk, ook in situaties van (dreigende) droogte.⁴⁴ Het kwaliteitsbeheer van het grondwater is daar onlosmakelijk mee verbonden. In plaats van te zoeken naar een andere herverdeling van taken en bevoegdheden komt de oplossing daarom vooral neer op een goede samenwerking tussen alle partijen en het benutten van de beschikbare instrumenten en kennis en informatie over bodem en grondwater. Zoals eerder gesteld hebben niet de waterschappen, maar de provincies daarbij de regierol.

De AcW stelt dat de factor tijd aandacht moet krijgen in keuzes voor het grondwaterbeheer. Dit wordt door het kabinet onderschreven en vormt in wezen ook het uitgangspunt («prevent and limit») van de Europese Grondwaterrichtlijn. Door de lange verblijftijden van grondwater en de lange tijdsduur die nodig is voor kwaliteitsverbetering, is het van belang dat alle maatregelen door actoren worden genomen die redelijkerwijs van

⁴⁴ Kamerstuk 27 625, nr. 468

hen mogen worden verwacht ter voorkoming en beperking van verontreiniging van (bodem en) grondwater. Deze uitgangspunten zijn in de huidige wetgeving alsook in de Omgevingswet geborgd.

Dit is in het bijzonder ook voor onze drinkwatervoorraden van belang. In het licht van een toekomstbestendige drinkwatervoorziening worden, ingevolge de Structuurvisie Ondergrond, door provincies aanvullende strategische voorraden voor drinkwaterreserves aangewezen, inclusief een beschermingsregime.

Een goed begrip van het grondwatersysteem is essentieel voor gebiedsgerichte visievorming en aanpak van overheden. De AcW adviseert daarom om dit te ondersteunen met een nationaal kennisprogramma. Met het Convenant bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties 2009–2015 en het huidige Convenant bodem en ondergrond 2016–2020 hebben de convenantspartijen een flinke impuls gegeven aan de kennisontwikkeling en kennisdoorwerking over onder meer (gebiedsgericht) grondwaterbeheer. Naast de sanering van historische bodem- en grondwaterverontreinigingen wordt veel aandacht besteed aan kwalitatief en kwantitatief grondwaterbeheer in relatie tot de energietransitie, onttrekkingen voor drink- en industriewatervoorziening, landbouw en ook bodemdaling. Met het aflopen eind 2020 van het huidige convenant onderzoekt de Staatssecretaris met de overige convenantspartijen momenteel op welke wijze de samenwerking rond bodem- en grondwateropgaven na 2020 het beste kan worden voortgezet en hoe dit kan worden verbonden met het in de ontwerpNOVI aangekondigde interbestuurlijke programma bodem en ondergrond. Daarbij wordt ook bekeken of het maken van interbestuurlijke afspraken over grondwaterbeheer – zoals door de AcW wordt geadviseerd – dit kunnen faciliteren. Eind 2020 wordt uw Kamer hierover door de Staatssecretaris nader geïnformeerd.

Voorts is in het kader van de Delta-aanpak Waterkwaliteit de Kennisimpuls Waterkwaliteit (KIWK) in het leven geroepen. Een van de thema's binnen KIWK is grondwater, waarbij vooral gekeken wordt naar de gevolgen van de vergrijzing van het grondwater op de lange termijn als gevolg van menselijke activiteiten

De AcW adviseert dat gevolgen voor grondwater (grondwateroverlast en -onderlast) van klimaatverandering onderdeel moeten worden van de stresstest klimaatadaptatie van gemeenten, waterschappen en provincies. Het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) adresseert deze problematiek en adviseert om dit thema mee te nemen in de stresstest. Via de «Bijsluitende gestandaardiseerde stresstest ruimtelijke adaptatie (maart 2020)» die in het kader van DPRA is opgesteld worden overheden hiermee op weg geholpen. Ook in het Deltaprogramma Zoetwater wordt via waterbeschikbaarheid door overheden en watergebruikers samen gekeken naar maatregelen om de (toekomstige) weerbaarheid tegen grondwatertekorten te vergroten, bijvoorbeeld door water beter vast te houden in de ondergrond.

Specifiek voor grondwaterkwaliteit is het volgens de AcW nodig dat het Rijk bindende afspraken maakt op sectorniveau met onder andere de landbouw en farmaceutische industrie. Via onder meer de Visie op kringlooplandbouw «Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden», de Bodemstrategie en het Nationaal Programma Landbouwbodems zet het kabinet in op het verbeteren van de grondwaterkwaliteit via een verdere verduurzaming van de landbouw en een verantwoorde toepassing van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, waarbij het doel is dat alle landbouwbodems uiterlijk in 2030 duurzaam worden

beheerd.^{45, 46, 47} Voorts streeft het kabinet ernaar om nog in 2020 bestuurlijke afspraken te maken rondom opkomende stoffen/medicijnresten en de landbouw. Dit gebeurt via de versnellingstafels Delta-aanpak Waterkwaliteit.

Tenslotte stelt de AcW dat er meer financiële armslag nodig is om de aanpak van de grondwateropgaven te bekostigen. De AcW beveelt aan te onderzoeken hoe dit kan worden gerealiseerd en denkt daarbij aan het aanpassen van de grondwaterheffing en het instellen van een heffing op (diffuse) lozingen in de bodem.

Een wijziging in de financiering van de grondwateraanpak kan mijns inziens niet los worden gezien van de wijze waarop het regionale watersysteem wordt gefinancierd. Naar aanleiding van het OESO-rapport «Watergovernance fit for the future» (2014) zijn de toenmalige Minister van Infrastructuur en Milieu en de Bestuursakkoord Water (BAW) partners een discussie gestart over de financiering van het Nederlandse waterbeheer op de lange termijn. Daartoe is in 2015 de huidige bekostiging van het Nederlandse waterbeheer en de relevante toekomstige ontwikkelingen in beeld gebracht en gekeken welke verbeteringen mogelijk zijn.⁴⁸ Omdat de waterschapsbelastingen daarvan integraal deel uitmaken, is door de Unie van Waterschappen (UvW) de Commissie Aanpassing Belastingstelsel (CAB) ingesteld. Discussie over het eindadvies van de CAB is door de UvW over de waterstaatsverkiezingen van 2019 heen getild. Inmiddels is door de UvW een nieuwe Stuurgroep ingesteld. Het streven van de UvW is om eind dit jaar een gedragen advies tot aanpassing van het (waterschaps)belastingstelsel aan mij aan te bieden. Hoewel dit advies naar verwachting niet zal ingaan op de financiering van het grondwaterbeleid, kan dit advies mogelijk wel invloed hebben op de discussie over financiering van het waterbeleid in het algemeen (en daarmee financiering van de grondwateropgave). Het is nu ook raadzaam dit advies eerst af te wachten.

⁴⁵ Kamerstuk 35 000 XIV, nr. 5

⁴⁶ Kamerstuk 30 015, nr. 54

⁴⁷ Kamerstuk 30 015, nr. 58

⁴⁸ <https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/nationaal/economische-aspecten/duurzame/documenten/>

Voortgang cybersecurity in de watersector

In deze bijlage wordt de stand van zaken weergegeven van cybersecurity in de watersector:

1. de invulling van de moties⁴⁹ die zijn aangenomen naar aanleiding van het debat op 29 mei 2019 over het Algemene Rekenkamer Rapport «Digitale Dijkverzwaring, Cybersecurity en Vitale Waterwerken⁵⁰»,
2. de voortgang van de aanvullende afspraken over cybersecurity in het Bestuursakkoord Water⁵¹, en
3. de voortgang van de implementatie van wet- en regelgeving cybersecurity binnen de watersector.

1) Algemeen Rekenkamer Rapport «Digitale Dijkverzwaring, Cybersecurity en Vitale Waterwerken»

Naar aanleiding van de behandeling van het rapport van de Algemene Rekenkamer (ARK) in uw Kamer zijn vier moties aangenomen. Hieronder schets ik hoe ik hieraan uitvoering geef.

In de motie van de leden Von Martels en Geurts verzoekt de Kamer «om de uitvoering van de onderschreven aanbevelingen voor de zomer van 2020 te evalueren en de resultaten aan de Kamer te melden».⁵² Onderstaand treft u de uitkomsten van de Rijkswaterstaat-evaluatie van de acht aanbevelingen in het Rapport Digitale Dijkverzwaring, Cybersecurity en Vitale Waterwerken van de Algemene Rekenkamer aan. De uitvoering van de overige moties wordt in samenhang met de aanbevelingen aan de orde gesteld. Naast een terugblik, zal ook een vooruitblik op ingezette acties worden gegeven.

Dreigingsbeeld (ARK aanbeveling 1)

Voer een onderzoek uit naar het actuele feitelijke cybersecurity dreigingsniveau voor de vitale waterwerken ten behoeve van nadere besluitvorming over allocatie van mensen en middelen.

In de zomer van 2019 is door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) een cyberdreigingsbeeld opgesteld van de vitale objecten van Rijkswaterstaat (alle aanwezige keringen, sluizen, gemalen, bruggen, tunnels, meldkamers waaronder de vitale objecten en knooppunten («*single points of failure*»). De uitkomsten van het cyberdreigingsbeeld voor de vitale objecten van Rijkswaterstaat hebben geleid tot verdiepende risico-assessments en een structurele financiële impuls om het areaal van Rijkswaterstaat digitaal beter te beveiligen.

Programma Beveiligd Werken Rijkswaterstaat (ARK aanbeveling 2)

Draag Rijkswaterstaat op centraal en uniform zicht te creëren op de opvolging van de restpunten uit het programma Beveiligd Werken Rijkswaterstaat (BWR) die zijn overgedragen aan de regio's en zorg te dragen voor de uitvoering van de resterende maatregelen.

⁴⁹ Kamerstuk 30 821, nrs. 75, 76, 77, 78 en 79

⁵⁰ Kamerstuk 30 821, nr. 69

⁵¹ Kamerstuk 35 000 J, nr. 7

⁵² Kamerstuk 30 821, nr. 76

Ten aanzien van aanbeveling 2 heeft de Kamer de motie van het lid Van Brenk aangenomen.⁵³ Deze motie verzoekt de regering «om concreet aan te geven welke acties zij onderneemt om de doelen die eind 2017 al behaald hadden moeten zijn, alsnog te behalen, indien dit nodig blijkt de benodigde middelen hiervoor vrij te maken en de Kamer zo spoedig mogelijk te informeren».

Door Rijkswaterstaat is een inhaalslag gepleegd. Er zijn BWR-restmaatregelen uitgevoerd, is een structurele monitoring op de BWR-restpunten ingericht en de aansluiting van vitale waterwerken op het SOC is gerealiseerd (zie onder ARK-aanbeveling 4). De voortgang in de uitvoering van de BWR-restpunten wordt binnen Rijkswaterstaat periodiek aan de Chief Information Officer (CIO) gerapporteerd.

Uitgangspunt bij het implementeren van maatregelen is dat deze risico gestuurd vanuit een «*all hazard*» benadering worden geprioriteerd en daarbij een afweging wordt gemaakt tussen een optimale veiligheidssituatie en kosteneffectiviteit. Gezien de gewijzigde situatie (technologische ontwikkelingen, veranderd dreigingsniveau, zie ARK-aanbeveling 1) kan het voorkomen dat sommige maatregelen uit het BWR-pakket (2014) niet meer kunnen of hoeven te worden uitgevoerd. Basis voor het nemen van maatregelen betreft immers een actuele en integrale risico-benadering, waarbij de borging van de continuïteit van processen als hoofddoelstelling centraal staat.

Een juiste balans tussen investeringen in mitigerende maatregelen en vermindering van cyberrisico's zorgt voor een optimale cybersecurity oftewel een optimale veiligheidssituatie. Het vertrekpunt is een sterke basisbescherming, onafhankelijk van een dreiging, maar wel rekening houdend met de risico's voor de continuïteit van het (vitale) proces van uitval door een (cyber)aanval.

Om de cybersecurity bij Rijkswaterstaat verder te optimaliseren wordt in 2020 en 2021 risicoafhankelijk geïnvesteerd met extra maatregelen. In dit versterkingsprogramma worden de noodzakelijke verbetermaatregelen, inclusief restmaatregelen en restrisico's opnieuw door Rijkswaterstaat in beeld gebracht en ingepland. Hiermee wordt eveneens uitvoering gegeven aan de motie van het lid Van Brenk.⁵⁴

Versterking instrumentarium (ARK aanbeveling 3)

Versterk daarnaast waar nodig de instrumenten die in het leven zijn geroepen om de met het programma BWR ingezette lijn voort te zetten (waaronder FIT) met voldoende mensen en middelen.

De Functionele Inspectie Testen (FIT) zijn structureel versterkt door (her)allocatie van interne middelen van Rijkswaterstaat. Deze middelen worden ingezet om de objecten op werking te verbeteren. Daarnaast is het aantal FIT structureel uitgebreid met 50% en is het cybersecurityelement zoals o.a. het periodiek scannen van het netwerk toegevoegd aan de testen. Voor de versterking van overige instrumenten wordt hier verwezen naar de passages over de opvolging van alle ARK-aanbevelingen.

Naast detectie en response vormt preventie een belangrijk deel van de weerbaarheid tegen cyberaanvallen. De preventieve kant wordt in belangrijke mate gekenmerkt door de «*security by design*» methodiek.⁵⁵

⁵³ Kamerstuk 30 821, nr. 78

⁵⁴ Kamerstuk 30 821, nr. 77

⁵⁵ <https://www.cybersecurityalliantie.nl/alliantieprojecten/documenten/publicaties/2019/09/30/cybersecurity-woordenboek>

Door Rijkswaterstaat wordt het instrumentarium van «*security by design*» versterkt door middel van een tweetraps model. Eerst wordt centraal voorzien in het actualiseren van bestaande kaders en het verankeren van «*security by design*» in de werkwijzer Assetmanagement. Vervolgens wordt decentraal binnen RWS de onderlinge samenhang georganiseerd van digitale beveiliging, fysieke beveiliging en personele beveiliging, welke van belang is voor de digitale weerbaarheid van de systemen en de objecten bij Rijkswaterstaat.

Detectie en monitoring Security Operations Center (ARK aanbeveling 4)

Voltooi de maatregelen die directe detectie van cyberaanvallen mogelijk maken en bouw de monitoring via het SOC uit (op basis van het objectief vastgestelde dreigingsniveau, zie aanbeveling 1).

Een snelle detectie van een cyberincident en daaropvolgende adequate respons kan voorkomen dat er grote schade optreedt. Eén van de doelen uit het BWR 2017 was om alle vitale objecten uit het hoofdwatersysteem op het SOC aan te sluiten.⁵⁶ Zoals ik uw Kamer tijdens het WGO Water op 11 november 2019 heb gemeld, zijn alle vitale objecten voor het stormseizoen (oktober 2019) door middel van «*sensing*» aangesloten op het SOC van Rijkswaterstaat. Hiermee zijn de directe detectiemaatregelen voor de vitale objecten voltooid. Daarnaast heb ik opdracht gegeven om de detectie en monitoring risico gestuurd en gefaseerd ook op andere objecten toe te passen.

Screening vertrouwensfuncties (ARK aanbeveling 5)

Heroverweeg het niveau van screening voor SOC-medewerkers en de rubricering van gevoelige overzichtsdokumentatie van het SOC (op basis van het objectief vastgestelde dreigingsniveau, zie ook ARK aanbeveling 1).

Alle functies van het SOC van Rijkswaterstaat zijn als vertrouwensfuncties aangewezen. Tevens zijn vertrouwensfuncties aangewezen bij ketenpartners in de sector Keren en Beheren (zoals Waterschappen), waar Rijkswaterstaat intensief mee samenwerkt. Het screeningsproces voor SOC-medewerkers maakt inmiddels standaard onderdeel uit van interne en externe wervingstrajecten.

Crisiskaarten en informatie (ARK aanbeveling 6)

Instrueer Rijkswaterstaat een proces te ontwerpen en te implementeren om de informatie op de crisiskaarten en netwerkoverzichten actueel te houden.

Door de aansluiting van de vitale waterwerken op het SOC, bestaat (real-time) inzicht en overzicht in de betreffende netwerken en componenten in beheer van Rijkswaterstaat. Tevens zijn procesafspraken tussen de betrokken ketenpartners (SOC, Missie Keten ondersteuning, regiobeheerders) vastgesteld waarmee het actueel blijven van de crisiskaarten en (contact)informatie is geborgd.

⁵⁶ Kamerstuk 30 821, nr. 78

Crisisscenario en cascade-effecten (ARK aanbeveling 7)

Instrueer Rijkswaterstaat een specifiek crisisscenario voor cybersecuritycrises in het crisismodel op te nemen (en maak daarbij cascade-effecten inzichtelijk).

In 2019 heeft Rijkswaterstaat een strategische verkenning cybercrisis afgerond, welke maatgevende crisisscenario's voor cybersecuritycrises bevat. Deze verkenning heeft concrete aanbevelingen opgeleverd die verwerkt zijn in het calamiteitenplan cybercrisis. Het calamiteitenplan cybercrisis bevat onder andere een op RWS gespecificeerde uitwerking van de scenariomethodiek uit het herziene Nationaal Crisisplan Digitaal.⁵⁷ Dit calamiteitenplan is eind 2019 geoeftend en vastgesteld, hiermee is een gerichte scenariovoorbereiding op cybercrisis opgenomen in het crisismodel van RWS. Met het vaststellen van het calamiteitenplan, is tevens een aanpak vastgesteld om in 2020 het onderwerp cybercrisis de komende 3 jaar verder vorm te geven binnen Rijkswaterstaat. De hiervoor benodigde budgetten worden verwerkt in de Ontwerpbegroting 2021. Cybercrisis wordt bovendien structureel onderdeel van het programma Opleiden, Trainen en Oefenen.

Ik ga vervolgens in op de ARK aanbeveling om de cascade effecten inzichtelijk te maken en de daarmee samenhangende motie van de leden Von Martels en Geurts.⁵⁸

In opdracht van het Ministerie van JenV is in 2019 een self-assessment door vertegenwoordigers vitale processen uitgevoerd om intersectorale afhankelijkheden in beeld te brengen.⁵⁹ In de Kabinetsreactie op het rapport «Voorbereiden op digitale ontwrichting» van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) geeft het Kabinet aan dat in de versterkte aanpak van de bescherming van de vitale infrastructuur aandacht zal zijn voor afhankelijkheden, keteneffecten, netwerken en toeleveranciers.⁶⁰ U wordt hierover door het Ministerie van JenV in de tweede helft van 2020 geïnformeerd.

Om specifiek de cascade effecten van een cyberaanval op de waterwerken vast te stellen, is inzicht in organisatie overstijgende (water)ketens nodig. In het kader van de aanvullende afspraken voor cybersecurity bij het Bestuursakkoord Water (BAW+) is er een breed programma opgezet om de cyberweerbaarheid in de watersector te versterken. Eén van de projecten van dit programma is het ontwikkelen van een methodiek waarmee de afhankelijkheden van kritische (digitale) processen in waterketens inzichtelijk gemaakt worden. Ik verwijs naar de toelichting van het project «sectorbrede analyse ketenafhankelijkheden» in deel 2 van deze bijlage.

Pentesten (ARK aanbeveling 8)

Maak expliciet welke risico's het doen van volwaardige pentesten op de industriële automatiseringssystemen van de vitale waterwerken in de weg staan en stippel op basis hiervan een route uit om tot een situatie te komen waarin pentesten een integraal onderdeel vormen van de cybersecuritymaatregelen bij vitale waterwerken.

⁵⁷ Kamerstuk 30 821, nr. 102

⁵⁸ Kamerstuk 30 821, nr. 75

⁵⁹ Kamerstuk 26 643, nr. 614

⁶⁰ Kamerstuk 26 643, nr. 673

Door uw Kamer is in de motie van het lid Schonis verzocht om «het doen van een volwaardige pentest op de industriële automatiseringssystemen van de vitale waterwerken een integraal onderdeel van de afweging uit te laten maken, van de cybersecuritymaatregelen bij alle vitale waterwerken».⁶¹

Rijkswaterstaat heeft in samenwerking met een extern adviesbureau een onderzoek uitgevoerd, dat heeft geresulteerd in een framework voor het maken van een zorgvuldige integrale (risico)afweging voor het testen van industriële automatisering (IA). De verschillende testen bestaan uit o.a. pentesten, kwetsbaarheidstesten en andersoortige testen waarmee de beveiliging van procesautomatisering getest kan worden. Het type systeem en object is bepalend voor de soort test die uitgevoerd kan worden. Het is een risicoafweging of een pentest of kwetsbaarheidstest uitgevoerd kan worden. Daarbij is ook rekening gehouden met de vigerende regelgevingen zoals de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO2019) en Rijkswaterstaat Cybersecurity Implementatie Richtlijn (CSIR) om op een efficiënte manier de normen te selecteren en de afweging welke test het meest geëigend is te kunnen maken.

2) Aanvullende afspraken cybersecurity Bestuursakkoord Water (BAW+)

In het kader van het Bestuursakkoord Water zijn op 31 oktober 2018 aanvullende afspraken gemaakt om de weerbaarheid op digitale dreigingen binnen de watersector te verhogen. Hoofddoel van de aanvullende afspraken is om de samenwerking tussen BAW-partners op het gebied van cybersecurity te versterken door gezamenlijk een instrumentarium te ontwikkelen, van elkaar te leren en maatregelen waar mogelijk omwille van efficiency samen te implementeren. In 2019 is het programma Versterken Cyberweerbaarheid in de Watersector opgestart dat de uitvoering van de aanvullende afspraken uit het BAW+ faciliteert. Daarin zijn de BAW-partners, het Ministerie van BZK en het Ministerie van JenV nauw betrokken. Onderstaand wordt de stand van zaken beschreven.

Samenwerking cybersecurity versterken

Voortbouwend op een eerste verkenning wordt momenteel gekeken naar de wenselijkheid en haalbaarheid van samenwerking in een gezamenlijk Security Operations Centre (SOC) voor de waterketen, met een focus op procesautomatisering. Voor de drinkwatersector specifiek wordt een studie uitgevoerd naar de beste samenwerkingsmodaliteiten op het gebied van een SOC. De reeds lopende samenwerking tussen Rijkswaterstaat en de waterschappen in het Computer Emergency Response Team (CERT) wordt geïntensiveerd.

Vitaliteitsbeoordelingen

Ik heb u hierover op 17 april 2020 bericht in de beantwoording van vraag 7 uit Kamervragen van het lid Van Brenk over het aantreffen van het nieuwe coronavirus in rioolwater.⁶² In 2019 is een vitaliteitsbeoordeling voor het proces afvalwater afgerond. Dit betrof het transport van afvalwater door gemeenten en waterschappen en afvalwaterzuivering door waterschappen en industrie. In deze vitaliteitsbeoordeling zijn ook de gevolgen van een grootschalige cyberinbreuk in kaart gebracht en getoetst aan de

⁶¹ Kamerstuk 30 821, 79

⁶² Aanhangsel Handelingen II 2019/20, nr. 2495

drempelwaarden die voor de status vitaal zijn vastgesteld.⁶³ Conclusie is dat het proces afvalwater de drempelwaarden onderschrijdt en daarom als niet-vitaal kan worden aangemerkt. Ik wil wel benadrukken dat continuïteit van het afvalwaterproces van groot belang is voor het waterbeheer in Nederland en de weerbaarheid op het gebied van cybersecurity ook voor dit niet-vitale proces prioriteit heeft. Het niet-vitale proces afvalwater is onlosmakelijk verboden met vitale infrastructuur.

In nauwe samenwerking met de Unie van Waterschappen en Rijkswaterstaat is gestart met de beoordeling en classificatie van de objecten bij de waterschappen, binnen het vitale proces keren en beheren waterveiligheid. Op basis daarvan wordt nagegaan of er aanvullende vitale objecten en daarmee vitale aanbieders binnen waterschappen kunnen worden geïdentificeerd. Ook voor Rijkswaterstaat wordt de classificatie van objecten binnen dit vitale proces nader beschouwd. Dit kan leiden tot de aanwijzing van meer vitale objecten.

Sectorbrede analyse ketenafhankelijkheden en maatregelen

In 2020 is gestart met het ontwikkelen van een methodiek voor het maken van ketenanalyses in de watersector. De methodiek wordt beproefd door middel van pilots, waarna de methodiek dit jaar beschikbaar wordt gesteld voor organisaties om hun eigen ketenanalyse uit te voeren. Hiermee ontstaat een gemeenschappelijk beeld van de onderlinge samenhang en afhankelijkheden.

Dit inzicht in de onderlinge afhankelijkheid en kritische processen zal vervolgens weer het vertrekpunt kunnen zijn van mitigerende maatregelen. De ontwikkeling van de methodiek wordt in samenwerking met de diverse partners in de watersector door TNO ontwikkeld.

Aanvullende eisen voor procesautomatisering

De Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) richt zich vooral op de beveiliging van de kantoorautomatisering en minder op de procesautomatisering. Overheidsorganisaties binnen de watersector werken richting 2021 aan de verdere invoering van BIO en aanvullende eisen voor procesautomatisering. In 2020 wordt een haalbaarheidsstudie afgerond naar de wenselijkheid en haalbaarheid van gemeenschappelijke standaarden voor procesautomatisering van overheidsorganisaties in de watersector. De ontwikkelingen met betrekking tot actualisatie van de «cybersecurity implementatierichtlijn objecten Rijkswaterstaat» en het «stappenplan implementatie BIO Industriële Automatisering voor decentrale overheden (CROW)» worden hierin meegenomen.

3) Voortgang wet en regelgeving cybersecurity voor de watersector

De wettelijke grondslag voor het nemen van cybersecurity maatregelen door de watersector vloeit voort uit de verplichting om te voldoen aan Wet Beveiliging Netwerk- en Informatiesystemen (Wbni), het voldoen aan eisen uit de sectorale regelgeving zoals de Drinkwaterwet en – voor overheidspartijen – aan het voldoen aan de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO).⁶⁴ In deze bijlage richt ik me specifiek op de stand van zaken van cybersecurity voor procesautomatisering in de primaire processen van de watersector, drinkwater, keren en beheren waterveiligheid en afvalwater.

⁶³ <https://www.nctv.nl/onderwerpen/vitale-infrastructuur>

⁶⁴ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0043146/2020-02-12>

Drinkwaterbedrijven

De wettelijke basis voor veiligheid en beveiliging (inclusief cybersecurity) van de openbare drinkwatervoorziening ligt in de Drinkwaterwet. Aanvullend hierop zijn drinkwaterbedrijven aangewezen als aanbieders van essentiële diensten (AED's) ingevolge de Wet beveiliging netwerk- en informatiesystemen (Wbni). Voor AED's zijn zowel eisen ter invulling van de zorgplicht als van de meldplicht bij incidenten van toepassing. De ILT houdt toezicht hierop, alsook de naleving van beveiligingseisen uit de Drinkwaterwet.

Door de Minister van JenV is op 7 februari jl. een wijziging van het Besluit beveiliging netwerk- en informatiesystemen (Bbni) in consultatie gebracht.⁶⁵ Hierin worden o.a. sectoroverstijgende nadere regels gesteld aan door AED's te nemen maatregelen in het kader van de zorgplicht. Uitgangspunten voor dit intersectorale basisbeschermingsniveau zijn doelvoorschriften en open normen, enerzijds vanwege de dynamiek en maatwerk bij cybersecurity (eigen risicoprofiel en de type netwerk- en informatiesystemen) anderzijds vanwege de primaire verantwoordelijkheid en het zelfregulerend vermogen van sectoren en bedrijven.

Het gewijzigde Bbni biedt de mogelijkheid aan de bevoegde autoriteit om nadere regels te stellen over te nemen maatregelen. De ILT heeft aangegeven voor het toezicht op de Wbni meer richting nodig te hebben over wanneer door AED's aan de wettelijke eisen voor de zorgplicht wordt voldaan. Ook het Adviescollege Toetsing Regeldruk geeft in overweging om de bevoegde autoriteiten te verzoeken om, in goed overleg met de sectoren, spoedig met een nadere invulling van de beveiligingseisen te komen, zodat de uitvoerders weten wat van hen concreet wordt verwacht. Ik beraad mij op de vraag hoe hieraan voor AED's waarvoor ik systeemverantwoordelijkheid draag in een Ministeriële Regeling invulling kan worden gegeven.

Door de drinkwatersector is in 2018, ter invulling van de zorgplicht uit de Wbni, een normenkader voor de beveiliging van de procesautomatisering (PA) opgesteld. Dit sectorspecifieke normenkader (PA-beveiligingsnorm) is gebaseerd op vooraanstaande internationale standaarden. Met de maatregelen uit dit normenkader, tezamen met de maatregelen in het wettelijk verplichte leveringsplan (Drinkwaterwet) en bepalingen in het kader van de Wbni, wordt door de drinkwatersector invulling gegeven aan de zorgplicht.

Op mijn verzoek heeft TNO in 2019 een expertbeoordeling van de PA-beveiligingsnorm voor drinkwater verricht. De conclusie van TNO is dat de norm een stevige basis heeft, externe audits mogelijk maakt en aanzienlijke inspanningen vergt om eraan te voldoen. Dit wordt bevestigd in een intern sectorbeeld naar cyberweerbaarheidsmaatregelen dat in 2019 is verricht. Door de drinkwaterbedrijven zullen uiterlijk 1 juli a.s., in het kader van beoordeling van de leveringsplannen door de ILT, externe auditrapporten aan de ILT worden voorgelegd. De eisen uit de Wbni, het gewijzigde Bbni, de op te stellen Ministeriële Regeling, PA-beveiligingsnorm en de auditrapporten vormen de basis voor het verder inrichten en implementeren van het toezicht en handhaving door de ILT.

⁶⁵ <https://www.internetconsultatie.nl/1628>

Rijkswaterstaat (keren en beheren waterveiligheid)

Voor het proces keren en beheren waterveiligheid van Rijkswaterstaat geldt de BIO, de eigen cybersecurity implementatierichtlijn objecten Rijkswaterstaat en de meldplicht uit de Wbni. De BIO is van toepassing op alle processen en ondersteunende systemen van Rijkswaterstaat. De Wbni meldplicht is alleen van toepassing op vitale objecten van Rijkswaterstaat. Door Rijkswaterstaat wordt dit jaar een generieke onderzoekaankpak opgesteld voor de procesautomatisering van geclassificeerde objecten. Het resultaat is een plan van aanpak vanuit het normenkader, risico- en gapanalyse, waarin risico gestuurd prioriteiten worden gesteld aan de programmatische implementatie van maatregelen. Dit traject is onderdeel van het eerder vermelde versterkingsprogramma (ARK aanbeveling 2) en wordt in samenhang met de update van de «cybersecurity implementatierichtlijn objecten Rijkswaterstaat» ingezet.

De noodzaak tot dit versterkingsprogramma blijkt ook uit een intern sectorbeeld naar cyberweerbaarheidsmaatregelen dat onlangs voor het proces keren en beheren waterveiligheid is opgesteld. Uit dit interne sectorbeeld volgt dat de maatregelen over het algemeen op een zodanige manier gedocumenteerd zijn dat de uitvoering consistent is, maar dat de integrale risicoafweging- en management verbetering behoeft. Deze aanbeveling wordt opgepakt via het versterkingsprogramma.

Waterschappen (keren en beheren/afvalwater)

De waterschappen maken deel uit van belangrijke infrastructuur van ons land. Daarbij is goede bescherming van de rioolwaterzuiveringen, gemalen, rioleringen, stuwen en sluizen van wezenlijk belang. Daarom hebben de waterschappen een integraal programma lopen om de cyberweerbaarheid te versterken. Hierin zijn privacy en de (informatieveiligheid van) kantoorautomatisering en procesautomatisering in opgenomen vanwege de nauwe verwevenheid van deze onderwerpen. Dit programma heeft in 2019 bij alle waterschappen een onderzoek laten uitvoeren naar de informatieveiligheid van de procesautomatisering. Naar aanleiding van dit onderzoek zijn waterschappen individueel en gezamenlijk met de voorgestelde verbeterpunten aan de slag, waaronder de versterking van kennisdeling tussen waterschappen onderling op het specifieke terrein van informatieveiligheid van de procesautomatisering.

Tevens hebben de waterschappen in 2019 verbeteringen op het gebied van informatieveiligheid doorgevoerd als reactie van een integrale audit op basis van de BIWA (Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen) uit 2018. Een belangrijke aanbeveling hieruit is de inbedding van risicomanagement in de processen, zodat waterschappen beter afwegingen in informatiebeveiliging kunnen maken. Risicomanagement is daarom een focuspunt van het programma in de komende tijd. Tenslotte werken de waterschappen intensief samen met de waterketenpartners in het realiseren van de aanvullende afspraken cybersecurity Bestuursakkoord Water.